Валерій Медведєв

БАРАНКІН, БУДЬ ЛЮДИНОЮ!

Тридцять шість подій з життя Юрка Баранкіна.

Переклад: Василь Сичевський.

Частина перша

БАРАНКІН, ДО ДОШКИ!

ПОДІЯ ПЕРША

Ганьба на всю школу!

Коли б я і Кость Малинін не примудрились схопити двійки з геометрії на самому початку учбового року, то, можливо, нічого такого неймовірного і фантастичного в нашому житті не приключилося б, але двійки ми схопили, а тому наступного дня з нами сталося щось неймовірне, фантастичне і, можна сказати, надприродне!..

На перерві, одразу ж після цієї прикрої події, Зінка Фокіна, староста нашого класу, підійшла до нас і сказала: "Ой Баранкін і Малинін! Ой, яка ганьба! На всю школу ганьба!" Потім вона зібрала круг себе дівчат і почала з ними, судячи з усього, готувати проти нас з Костем якусь змову. Нарада точилася впродовж усієї перерви, поки продзвонив дзвоник на урок.

Тим часом Алик Новиков, спеціальний кореспондент нашої стіннівки, сфотографував нас з Костем і зі словами: "Двійка

скаче! Двійка мчить!" — приліпив наші фізіономії на газету, у розділ "Гумор і сатира".

Після того Ера Кузякіна, головний редактор стіннівки, кинула на нас свій нищівний погляд і просичала: "Ех, ви! Таку гарну газету зіпсували!"

Стіннівка, яку, за словами Кузякіної, зіпсували ми з Костем, мала справді дуже гарний вигляд. Вона була вся розмальована кольоровими фарбами, а на самому видному місці від краю до краю виведено яскравими літерами гасло: "Вчитися тільки на "добре" і "відмінно"!"

Чесно кажучи, наші похмурі. фізіономії типових двієчників таки не пасували до її святкового вигляду. Я навіть не витримав і послав Ерці записку: "Кузякіна! Пропоную зняти наші карточки, щоб газета стала знову гарною! Або, в крайньому випадку, закреслити гасло!"

Слово "гарною" я підкреслив двома жирними лініями, а "закреслити гасло" — трьома, проте Ерка лише стенула плечима й навіть не подивилася в мій бік… Подумаєш!..

ПОДІЯ ДРУГА

Не дають навіть опам'ятатися…

Тільки-но продзвонив дзвоник з останнього уроку, хлопці гуртом рвонули до дверей. Я вже збирався штовхнути двері плечем, але Ерка Кузякіна якимось чином встигла стати на моєму шляху.

— Не розходитися! Не розходитися! Будуть загальні збори! — закричала вона і єхидно додала: — Присвячені Баранкіну й Малиніну!

— І ніякі не збори, — крикнула Зінка Фокіна, — а розмова! Дуже серйозна розмова!.. Сідайте на місце!..

Що тут зчинилося! Всі хлопці почали обурюватись, грюкати партами, лаяти нас з Костем і кричати, що вони нізащо не залишаться. Ми з Костем репетували, звичайно, більше за всіх. Що це за порядки? Не встигли, можна сказати, отримати двійки, і маєш одразу ж загальні збори, ну, не збори, так "серйозна розмова"... Ще не відомо, що гірше. В минулому учбовому році такого не було. Тобто двійки у нас з Костем і в минулому році були, проте ніхто не влаштовував із цього ніякої пожежі. Проробляли, звичайно, але не так, не одразу... Давали, як кажуть, опам'ятатися. Поки такі думки роїлися в мене в голові, староста нашого класу Фокіна і головний редактор стіннівки Кузякіна встигли "придушити бунт" і примусили всіх хлопців сісти на свої місця. Коли гамір потроху ущух і в класі настала відносна тиша, Зінка Фокіна одразу ж почала збори, тобто "серйозну розмову", присвячену мені і моєму найкращому другові.

Мені, звісно, дуже неприємно згадувати, що говорили про нас з Костем Зінка Фокіна і решта наших товаришів на тих зборах, але попри все це, я розкажу все, як було насправді, не перекручуючи жодного слова й нічого не додаючи від себе...

ПОДІЯ ТРЕТЯ

Як в опері, виходить...

Коли всі повсідалися і в класі настало тимчасове затишшя, Зінка Фокіна почала:

— Ой люди! Це просто якесь лихо! Новий учбовий рік тільки-но розпочався, а Баранкін і Малинін уже встигли отримати по двійці!..

У класі знову зчинився страшенний галас, але окремі вигуки, звичайно, можна було розібрати.

— У таких умовах я відмовляюсь бути головним редактором стінної газети! (Це сказала Ерка Кузякіна.)

— А ще слово давали, що виправляться! (Мишко Яковлєв.)

— Трутні нещасні! Торік з ними панькалися, і знову все спочатку! (Алик Новиков.)

— Вирішили всі вчитися на "добре" і "відмінно" і от вам, маєте! (Елла Синицина.)

— Викликати батьків! (Ніна Семенова.)

— Тільки клас наш ганьблять! (Ірка Пухова.)

— Ганьба Баранкіну й Малиніну!! (Нінка і Ірка разом.)

— Та вигнати їх із нашої школи, і край!!! (Ерка Кузякіна.) "Гаразд, Ерко, я тобі пригадаю цю фразу".

Після цих слів усі заверещали в один голос, та так, що нам з Костею годі було добрати, хто й що про нас думає, хоча із окремих слів можна було вловити, що ми з Костем Малиніним —

бовдури, тунеядці, трутні! Ще раз трутні, бовдури, телепні, егоїсти! І таке далі! І таке інше!..

Мене й Костя понад усе розгнівило, що голосніше від усіх горлав Венька Смирнов. Уже чия б корова, як кажуть, мукала, а його б мовчала. У цього Веньки успішність у минулому році була ще гіршою, ніж у нас з Костем. Тому я не втримався і теж закричав.

— Рудий, — гримнув я на Веньку Смирнова, — а ти чого репетуєш голосніше за всіх? Коли б першим викликали тебе до дошки, то ти б не двійку, а одиницю схопив! Тож помовч!

— Ех ти, Баранкін, — загорлав на мене Венька Смирнов, — я ж не проти тебе, я за тебе кричу! Я що хочу сказати!.. Я кажу: не можна після канікул одразу викликати до дошки. Треба, щоб ми спочатку оклигали після канікул…

— Смирнов! — гримнула на Веньку Зінка Фокіна.

— І взагалі, — кричав далі на весь клас Венька, — пропоную, щоб протягом першого місяця нікому не ставили ніяких запитань і взагалі не викликали до дошки!..

— То ти ці слова кричи окремо, — порадив я Смирнову, — а не з усіма вкупі!..

Тут знову всі заверещали в один голос, так, що вже не можна було дібрати жодного слова і взагалі не було змоги зрозуміти, хто з Веньчиною пропозицією згоден, а хто ні.

— Ой, тихіше, хлопці, — сказала Фокіна, — замовкніть! Хай скаже Баранкін!

— А що казати? Ми з Костем не винні, що Михайло Михайлович у цьому навчальному році викликав нас до дошки першими. Спитав би когось із відмінників, наприклад, Мишка Яковлєва, і все почалося б з п'ятірки…

Всі почали галасувати і сміятись, а Фокіна сказала:

— Ти, Баранкін, краще облишив би дотепи і брав приклад з Яковлєва.

— Ач, який прем'єр-міністр! — сказав я не дуже голосно, але так, щоб усі чули.

Хлопці знову засміялися. Зінка Фокіна зойкнула, а Ерка похитала головою, як доросла, і сказала:

— Баранкін! Ти краще скажи, коли ви з Малиніним виправите свої двійки?

— Малинін, — сказав я Костю. — Поясни…

— От причепилися! — сказав Малинін. — Та виправимо ми ваші двійки… тобто наші двійки…

— Коли?

— Юрко, коли ми виправимо двійки? — спитав мене Кость.

— А ти, Малинін, своєї голови на плечах не маєш? — закричала Кузякіна.

— У чверті виправимо, — пообіцяв я твердо, щоб внести остаточну ясність у це питання.

— Це що ж виходить? Виходить, наш клас повинен цілу чверть переживати ці злощасні двійки! — сполошилась Кузякіна.

— Баранкін! — сказала Зінка Фокіна. — Клас ухвалив, щоб ви виправили ці двійки завтра!

— Вибачте, будь ласка! — обурився я. — Завтра неділя!

— Байдуже, повчите! (Мишко Яковлєв.)

— Так їм і треба! (Алик Новиков.)

— Прив'язати їх вірьовками до парт! (Ерка Кузякіна.)

— А якщо ми не розуміємо з Костем рішення задачі? (Це сказав уже я.)

— А я вам поясню! (Мишко Яковлєв.)

Ми з Костем перезирнулись, але нічого не сказали.

— Мовчання — знак згоди! — сказала Зінка Фокіна. — Отже, домовились на неділю! Вранці попрацюєте з Яковлєвим, а потім прийдете у шкільний сад — будемо садити дерева!

— Що? — зарепетували ми з Костем в один голос. — Ще й дерева садити? Та ми ж… ми ж потомимось після занять!

— Фізичний труд, — сказала головний редактор нашої стіннівки, — кращий відпочинок після розумової праці.

— Це що ж виходить, — сказав я, — значить, як в опері, виходить… "Ні сну, ні спокою знеможеній душі!.."

— Алику, — сказала староста нашого класу. — Дивись, щоб вони не повтікали!..

— Не втечуть! — сказав Алик. — Зробіть веселе обличчя! У мене розмова коротка! На випадок чого… — Алик навів фотоапарат на нас з Костем. — І підпис…

ПОДІЯ ЧЕТВЕРТА

А якщо я втомився бути людиною?!

Учні, перемовляючись, виходили з класу, а ми з Костем усе ще сиділи за партою і мовчали. Одверто кажучи, просто отетеріли. Я вже казав, що і раніше нам доводилося хапати двійки, і не раз, проте ніколи ще клас не брав нас з Костем у таку роботу на самому початку року.

Я гадав, що ми з Костем залишились у класі зовсім самі, і хотів уже був поділитися з ним своїми невеселими думками, але в цей час до мене підійшла раптом Зінка Фокіна.

— Юрку, — сказала Зінка Фокіна. (От дивно! Досі вона завжди називала мене тільки на прізвище.) Юрку! Ну, будь людиною!.. Ну, виправ завтра двійку! Виправиш?

Вона говорила зі мною так, ніби ми були в класі зовсім самі. Ніби поруч зі мною не сидів мій найкращий друг Кость Малинін.

— Фокіна! — сказав я офіційним голосом. — Коли б не був я вихованим, то сказав би тобі: "Од-че-пись!"

Фокіна (обурено). З тобою зовсім неможливо розмовляти по-людському!

Я (холодно). Ну і не розмовляй!

Фокіна (ще більш обурено). І не буду!

Я (ще холодніше). А сама розмовляєш!..

Фокіна (в тисячу разів обуреніше). Бо я хочу, щоб ти став лю-ди-но-ю!

— А я не людина, чи що?

— Ні, Юрку! — сказала Фокіна серйозно. — Я хочу, щоб ти став людиною у повному розумінні цього слова!

— А коли я стомився… Стомився бути людиною! Тоді що?

— Як це стомився? — спитала Фокіна здивовано.

— А так! — обурено закричав я на Фокіну. — Стомився й годі! Стомився бути людиною! Стомився! У повному розумінні цього слова!

Зінка так розгубилася, що просто не знала, що мені сказати. Вона стояла мовчки і тільки часто-часто кліпала очима. Я боявся, раптом вона рознюняється. Проте Зінка не рознюнялась, а якось уся змінилась і сказала:

— Ну, Баранкін!.. Знаєш, Баранкін!.. Годі, Баранкін!.. — і вийшла з класу.

А я знову залишився сидіти за партою, мовчки сидіти і думати про те, як дійсно я стомився бути людиною... Уже стомився, а попереду ще ціле людське життя і такий важкий учбовий рік… А завтра ще така важка неділя!..

ПОДІЯ П'ЯТА

Заступи все-таки вручають… І Мишко от-от з'явиться

І ось ця неділя настала! На батьковому календарі число і букви розмальовані веселою рожевою фарбою. У всіх хлопців з нашого будинку свято. Ідуть хто в кіно, хто на футбол, хто у своїх особистих справах, а ми сидимо у дворі на лавочці й чекаємо на Мишка Яковлєва, щоб почати з ним вчитися розв'язувати задачі.

В будні дні вчитися теж невелика радість, але навчатися у вихідний день, коли всі відпочивають, справжня мука. Надворі, як на зло, чудова погода. На небі ні хмаринки, і сонце гріє вже по-літньому.

Вранці, коли я прокинувся і виглянув на вулицю, все небо було у хмарах. За вікном свистів вітер і зривав з дерев пожовкле листя.

Я зрадів. Сподівався, випаде град з голубине яйце, Мишко побоїться вийти на вулицю, і наше заняття не відбудеться. Якщо не град, то, може, вітер надує снігу або дощу. Мишко з його вдачею, звичайно, і в сніг, і в дощ припхається, зате у сльоту не так прикро сидіти дома й скніти над підручниками. Поки я складав у голові всілякі плани, все вийшло навпаки. Хмари спочатку перетворились на хмарки, а потім і зовсім зникли. А перед тим, як мав прийти Кость Малинін, випогодилося, і тепер надворі небо чисте-чисте. І повітря не

ворухнеться. Тихо. Так тихо, що з берези, під якою ми сидимо з Костем, навіть перестало падати жовте листя.

— Гей, ви, підберезовики! — почувся з вікна нашої квартири мамин голос. — Ви підете, нарешті, вчити уроки чи ні?

Це питання вона ставила нам вп'яте чи вшосте.

— Ми чекаємо Яковлєва!

— А хіба без Яковлєва починати не можна?

— Не можна! — сказали ми з Костем в один голос, відвернулись од вікна і втупилися крізь кущі акації на хвіртку, з якої мав з'явитися Мишко.

Але Мишка все не було. Замість нього за хвірткою маячив, раз по раз виглядаючи з-за дерева, Алик Новиков. Він був, як завжди, геть обвішаний фотоапаратами і всіляким фотопричандаллям. Я, звичайно, не міг дивитися спокійно на цього шпигуна, а тому одвів погляд убік.

— Неділя називається! — сказав я, зціплюючи зуби.

В цей час до Алика підійшла Зінка Фокіна; на плечі вона несла чотири заступи, під пахвою — якусь картонну коробочку, а в лівій руці — сачок, яким ловлять метеликів.

Алик сфотографував Зінку з заступами на плечі, і обоє вони попрямували до нас. Я гадав, що Алик тепер понесе заступи сам, проте цього чомусь не сталося. Всі чотири заступи несла Зінка Фокіна, а Алик, як і досі, тримав обома руками фотоапарат, що висів у нього на шиї.

— Гей, Ви, Фото-Графе, — сказав я Аликові, коли вони разом із Зінкою підійшли до лавочки. — Здається, ці заступи вам не по плечу, Ваше Проявительство!

— Зате вони будуть по плечу вам з Костем, — сказав, анітрохи не збентежившись, Алик Новиков, націлюючи апарат на нас з Костем. — І підпис: староста класу З. Фокіна урочисто вручає госпінвентар своїм співвітчизникам…

Зінка Фокіна прихилила заступи до спинки лавочки, а Алик Новиков клацнув фотоапаратом.

— Так, — сказав я, уважно розглядаючи заступи. — Як у журналі "Костер" виходить…

— Що виходить? — спитала мене Зінка Фокіна.

— Загадкова картинка, — пояснив я.

— Розумію, — сказав Алик, — де в цього заступа руків'я?

— Немає, — сказав я Алику. — А де хлопчик, що буде працювати цим заступом?..

— Баранкін! — спалахнула Зінка Фокіна. — Ти хіба не збираєшся сьогодні озеленяти школу?..

— Чому не збираюсь? — відповів я Зінці. — Збираюсь… Тільки невідомо, скільки часу я буду збиратися….

— Баранкін, будь людиною! — сказала Фокіна.

Вона хотіла сказати нам з Костем ще щось, та роздумала, повернулась і з заступом на плечі подалася до школи.

Алик Новиков знову став на свій пост біля хвіртки за деревом. Кость спохмурнів ще більше і втупився в заступи; він дивився на них, немов загіпнотизований, а я навпаки: я намагався на цей "інвентар" не звертати ніякої уваги. Вдаючи з себе веселого, я дивився на дерева, навіть не здогадуючись, що до неймовірних, фантастичних і, можна сказати, надзвичайних подій, котрі мали розгорнутися у нашому дворі, залишається зовсім небагато часу…

ПОДІЯ ШОСТА

Сім вихідних днів на тиждень — ось що вразило мою уяву!

В кущах цвірінчали горобці. Веселими зграйками вони час від часу спурхували з гілок, перелітаючи з дерева на дерево, на льоту їх зграйки то скупчувались, то розтягувались, неначе горобці були зв'язані між собою гумовими нитками.

Перед самим моїм носом у повітрі безтурботно літала якась мошка. Над квітниками кружляли метелики. На лавочці, де ми сиділи з Костем, бігали чорненькі мурашки. Один мурашка навіть виліз мені на коліно і пригрівся на сонечку.

"Ось у кого, певне, щодня неділя!" — подумав я, заздрісно дивлячись на горобців. Не спускаючи очей з акації, я почав, мабуть, у двісті п'ятдесятий раз порівнювати своє життя з життям горобців і дійшов дуже сумного висновку. Досить було один раз поглянути, щоб переконатися: життя птахів і всяких там комашок було безтурботним і чудовим: ніхто з них нікого не чекав, ніхто нічого не вчився, нікого нікуди не посилали, нікому не читали нотацій, нікому не давали до рук заступа… Кожен

жив сам по собі і робив усе, що йому заманеться. І так усе життя! Всі дні розмальовані рожевою фарбою! Щодня свято! Сім днів на тиждень — усі неділі! А у нас з Малиніним один вихідний на сім днів, і то хіба це вихідний? Так, сама лиш назва. А добре було б пожити хоч один деньок отак, як живуть ці щасливі мурашки, або горобці, або метелики, тільки б не чути цих дієслів, що з ранку до вечора так і падають на твою нещасну голову: просинайся, одягайся, піди, принеси, однеси, купи, підмети, допоможи, вивчи! У школі теж не легше. Тільки і чуєш од Фокіної:

"Ой Баранкін, будь людиною! Не крутись, не списуй, не кажи грубощів, не запізнюйся!.." І так далі, і тому подібне…

У школі будь людиною!

На вулиці будь людиною!

Дома будь людиною!

А відпочивати коли?

І де взяти час для відпочинку? Трохи вільного часу ще, звичайно, можна викроїти, а от де знайти таке місце для відпочинку, щоб тобі геть ніхто не заважав робити все, що твоїй душі забагнеться?! І тут мені сяйнула та неймовірна думка, котру я вже давно, таємно виношував у своїй голові. А що коли взяти й спробувати її здій-сни-ти! Здійснити сьогодні ж! Зараз! Більш підходящої хвилини, може, ніколи і не буде, і більш підходящих обставин і настрою теж, може статись, ніколи не буде!.. Спочатку треба про все розповісти Костю Малиніну. А може, не треба?.. Ні, треба! Розкажу! А там хай буде, що буде!.

— Малинін! — сказав я пошепки. — Слухай мене, Малинін!.. — Од хвилювання я мало не задихнувся. — Слухай!

Звичайно, коли б мені не треба було в цей вихідний день робити уроки, а потім ще й працювати у шкільному саду, то я, може, ніколи й не поділився б з Костем своїм неймовірним, нечуваним задумом, однак двійка, що красувалася в моєму щоденнику, і заступ, що прихилився до мене своїм руків'ям, переповнили, як кажуть, чашу мого терпіння, і я вирішив діяти.

ПОДІЯ СЬОМА

Єдина в світі інструкція

Я ще раз поглянув на вікна нашої квартири, на небо, на горобців, на хвіртку, з якої от-от мав з'явитися Мишко Яковлєв, і мовив справді схвильованим голосом:

— Костю! А ти знаєш, що каже моя мама?!

— Що? — спитав Кость.

— Моя мама каже, — повідомив я, — що коли по-справжньому захотіти, то навіть кирпатий ніс може перетворитися на орлиний!

— На орлиний? — перепитав Кость Малинін і, не розуміючи, до чого я веду, втупився у стіну нашого будинку, на якій написано крейдою:

БАРАНКІН ФАНТАЗЕР НЕЩАСНИЙ!!!

— На орлиний, — підтвердив я. — Але тільки, якщо захотіти по-справжньому.

Малинін відвів погляд од стіни і недовірливо подивився на мій ніс. Мій профіль був цілковитою протилежністю орлиному. Я був кирпатим. За словами моєї мами, я. був такий кирпатий, що через дірочки мого задертого догори носа можна було розгледіти, про що я думаю.

— То чого ж ти ходиш з таким носом, коли він може перетворитись на орлиний? — спитав Кость Малинін.

— Та я не про ніс, дурню!

— А про що? — все ще не розумів Кость.

— А про те, що, коли по-справжньому захотіти, то з людини можна перетворитись на горобця…

— Це навіщо ж нам, наприклад, перетворюватись на горобців? — спитав Кость Малинін, дивлячись на мене, як на божевільного.

— Як — навіщо? Перетворимось на горобців і хоч один вихідний проведемо по-людськи!

— А як це — по-людськи? — спитав приголомшено Малинін.

— По-людськи — значить, по-справжньому, — пояснив я. — Влаштуємо собі справжній вихідний день і відпочинемо як годиться від цієї арифметики, од Мишка Яковлєва… Від усього на світі відпочинемо. Звичайно, коли ти не стомився бути людиною, то можеш не перетворюватись — сиди й чекай Мишка…

— Я не стомився? Я навіть дуже стомився бути людиною! — сказав Кость. — Може, більше від тебе стомився!..

— Ну, от! Оце по-товариському!

І я ще з більшим захопленням почав розписувати Костю Малиніну те життя без усяких клопотів і турбот, яке, на мою думку, чекало нас, коли б нам пощастило якимось чином перетворитися на горобців.

— От здорово! — сказав Кость.

— Звичайно, здорово, — сказав я.

— Стривай! — сказав Кость. — А як же ми з тобою будемо перетворюватись? За якою системою?

— Не читав, чи що, в казках: "Вдарився об землю й перетворився Іванушка на орла сизокрилого… Вдарився ще раз об землю і перетворився…"

— Слухай, Юрко, — сказав мені Кость Малинін, — а це обов'язково вдарятися об землю?..

— Можна й не вдарятись, — сказав я, — можна й за допомогою справжнього бажання та чарівних слів…

— А де ж ми з тобою візьмемо чарівні слова? Із старої казки, чи що?

— Навіщо — з казки? Я сам придумав. Ось… — Я подав Костю зошит, зошит, якого ще ніхто не бачив на світі, окрім мене.

— "Як перетворитися з людини на горобця за системою Баранкіна. Інструкція", — прочитав Кость пошепки, з присвистом, напис на обкладинці зошита й перегорнув першу сторінку…

ПОДІЯ ВОСЬМА

"Не хочу вчитися, хочу бути птахом!.."

— "Не хочу вчитися, хочу бути птахом!.." А це що, вірші, чи що? — спитав Кость.

— Не вірші, а заклинання. В риму… — пояснив я. — У казках так завжди буває. Читав у "Сніжній королеві"? Снип-снап-снур-ре-пурре-ба-зелюрре…

— "Я певен, без турбот живе горобець! Гоця! Молодця!.." А далі не можна розібрати…

— Що не можна розібрати? — сказав я. — "Гоця! Молодця! Перетворююсь на горобця!.."

— До ладу виходить! — сказав Кость.

— Цілу ніч не спав, — сказав я пошепки, щоб нас з Костем хто-небудь не підслухав.

— То чого ж ми з тобою гайнуємо час? — крикнув Малинін. — Давай швидше перетворюватись, поки Мишко Яковлєв не прийшов!

— Ти якийсь дивак, Малинін! Як це швидше? Може, у нас з тобою нічого не вийде, а ти вже радієш та ще горлаєш на весь двір!

— Ну то й що?

— Як це — ну то й що? Справа таємна, можна сказати, неперевірена. Хтось підслухає — потім кепкуватимуть, коли у нас нічого не вийде.

— Ти ж сам казав, що коли є чарівні слова, та ще коли захотіти по-справжньому, то обов'язково вийде! — сказав Кость пошепки.

— Звичайно, вийде, коли захотіти по-справжньому! Але як захотіти по-справжньому? Ось у чому загадка! — прошепотів і я. — Ти, Костю, чого-небудь хотів у житті по-справжньому?

— Не знаю, — тихо відповів Кость.

— Ну от! А кажеш — швидше! Це тобі не двійку на трійку перетворювати. Тут, брат, треба двох людей перетворити на горобців. От яка задача!

— А навіщо на горобців? На метеликів, я гадаю, легше.

— Навіщо ж на метеликів? Метелики — комахи, а горобці — як-не-як птахи! На минулому уроці ми якраз проходили горобців. Ти в цей час, правда, якусь веселу книжку читав.

— Ага. Я про горобців не слухав.

— Ну от, а я слухав. Ніна Миколаївна цілу годину розповідала про горобців. Знаєш, яке у них чудове життя?

— На горобців то на горобців! — здався Кость Малинін. — Я у драмгуртку в "Сніжній королеві" ворона грав. Мені на горобця навіть легше перетворитись. Давай швидше!

— Тобі аби тільки швидше! Спочатку треба хоч трохи потренуватись, — сказав я, вилазячи з ногами на лавочку.

Присівши навпочіпки, як горобець, я втягнув голову в плечі й заклав руки за спину, мов крила.

— Схоже, — сказав Кость, повторюючи за мною всі рухи. — Цвірінь-цвірінь!

— Ну, от що! — сказав я. — Тренуватись то тренуватись, а завчасно цвірінчати нічого. Давай краще освоїмо горобину ходу.

Сидячи навпочіпки, ми застрибали по лавці й мало не попадали на землю.

— Важко! — признався Кость, для рівноваги розмахуючи руками, немов крилами.

— Пусте, — заспокоїв я Малиніна, — коли ми станемо справжніми горобцями, стрибати буде легше.

Кость хотів ще трохи поплигати, але я йому сказав, що тренування закінчилось і що тепер переходимо до найголовнішого — до перетворення людини Малиніна і людини Баранкіна на горобців.

— Замри! — скомандував я Костю Малиніну.

— Завмер!

— Зосередься!

— Зосередився! — відповів Кость.

— А тепер по команді, подумки, себто у власній уяві, починай перетворюватися на горобця! Зрозуміло?

— Зрозуміло!

— Коли зрозуміло, тоді до перетворення з людини на горобця приготувались!

— Приготувались!

— Почали!

— Почали!

Я заплющив очі, надувся і, повторюючи подумки слова заклинання, почав, у власній уяві, з усієї сили перетворюватись на горобця, сумніваючись, однак, чи вистачить у мене справжнього бажання й справжньої сили для такого нечуваного й небаченого і, можна сказати, надзвичайного завдання…

Частина друга

ЦВІРІНЬ-ЦВІРІНЬ! ЖИТТЯ ПРЕКРАСНЕ!

ПОДІЯ ДЕВ'ЯТА

Варто захотіти по-справжньому!..

Сказати правду, в мене все життя виникали в голові усілякі важкоздійснювані бажання й фантазії.

Один час я, наприклад, мріяв винайти такий апарат, з допомогою якого можна було б у будь-якої людини на відстані вимкнути голос. За моїми розрахунками, цей апарат (я його назвав ТИХОФОН БЮ-І — вимикач голосу за системою Баранкіна) мав діяти так: скажімо, сьогодні на уроці вчитель розповідає нам про щось нецікаве і в такий спосіб заважає мені, Баранкіну, думати про щось цікаве; я натискаю в кишені на вимикач тихофону, і голос вчителя зникає. У кого такого апарата нема, той слухає далі, а я у цілковитій тиші спокійно роблю свої справи.

Ось іще приклад: я входжу ранком у клас. Зінка Фокіна напускається на мене і одразу починає читати мені нотацію; я спокійно клацаю вимикачем у кишені і вимикаю голос Фокіної на цілий день...

Мені дуже хотілося винайти такий апарат, проте далі назви в мене чомусь діло не посунулось, можливо, тому, що я не по-справжньому хотів змайструвати такий апарат?

Або ось торік, в останній день літніх канікул, перед тим, як лягти спати, мені, наприклад, страх як закортіло стати дорослим, але не через п'ятнадцять-двадцять років, як стають усі нормальні люди, а завтра ж. Скажімо, так: спати лягаєш іще хлопчаком, прокидаєшся вранці, дивишся — ти вже дорослий, з вусами, і до школи йти не треба… Бажання моє було дуже сильним, навіть уві сні тільки про це й думав. Уранці першого вересня я прокинувся, звичайно, ні світ ні зоря. Глянув — лежу в постелі таким, як і заснув, без вусів, і треба йти до школи…

Були в мене й інші бажання, проте жодне з них не захопило мене ось так по-справжньому, як бажання перетворитися з людини на горобця!..

Я сидів на лавочці нерухомо, зосереджено, думаючи тільки про єдине: "Швидше, швидше перетворитися на горобця". Я чекав, коли настане ця мить, з такою силою, з якою не чекав навіть приходу літніх канікул. А те, що на подвір'ї ось-ось мав з'явитися Мишко Яковлєв, тільки подесятерило мої сили й бажання.

Спочатку я сидів на лавочці просто так, як сидять всі звичайні люди, і не відчував чогось особливого. У голову, як і досі, лізли всілякі неприємні людські думки: і про двійку, і про арифметику, і про Мишка Яковлєва, але я гонив ці думки. Я вважав, що коли вже вирішив твердо перетворитись на горобця, то й думати треба виключно про щось горобине. Через деякий час я помітив, що в мене в голові, нарешті, замість людських думок почали виникати й нелюдські. Наприклад, мені раптом закортіло трошки поцвірінькати, як горобці.

Слідом за думками почали виникати самі по собі і дивні бажання й наміри: то мені хотілося пурхнути з лавочки й трохи політати, а то посидіти на самому вершечку берези чи хоч трохи пожити у шпаківні…

А коли я, за звичкою, спробував знову подумати про що-небудь людське, то в мене, на мій подив, цього разу нічого не вийшло. Арифметика здалася мені безглуздим заняттям. Двійка чомусь зовсім перестала мене турбувати і втратила будь-яке значення, а Мишко Яковлєв став мені уявлятися не знаменитим на цілу школу відмінником, а якимось незграбним і нещасним створінням, котре не вміє навіть робити такої простої речі, як літати в повітрі.

Саме в цей час у мене по ногах почали повзати мурашки. Вони повзали чимраз швидше і швидше. Потім забігали по спині, по руках, по всьому тілі. Раптом зовсім несподівано мені захотілося подзьобати вівса. Так! Так! Вівса! Нечищеного, сирого вівса! І щоб він лежав на землі у пилюці. І щоб його було багато. Загалом, стільки, щоб я міг наклюватися досхочу.

Сиджу я на лавочці із заплющеними очима, по тілі в мене мурашки, як оглашенні, бігають, точнісінько як наші хлопці на великій перерві, а я сиджу й думаю: "Цікаво, що мають означати ці мурашки і цей овес? Мурашки — це ще мені зрозуміло, це я, напевне, ноги одсидів, а до чого тут овес?"

Я навіть мамину вівсяну кашу на молоці з варенням їв удома без будь-якого задоволення. Чому ж мені хочеться сирого вівса? Я ж таки людина, а не кінь! Сиджу, думаю, гадаю, проте нічого сам собі пояснити не можу, бо очі в мене щільно заплющені, і від цього в голові зовсім темно й неясно.

Тоді я подумав: "Чи не скоїлося зі мною чогось такого..." — і вирішив оглянути себе з ніг до голови...

Затамувавши подих, я ледь-ледь розплющив очі і спершу глянув на свої ноги. Дивлюсь — у мене замість ніг, узутих у черевики, босі горобині лапи, і цими лапами я стою босоніж на лавочці як справжнісінький горобець. Я розплющив очі ширше, дивлюсь — замість рук у мене крила. Розплющую очі ще ширше, кручу головою, дивлюся — ззаду стирчить хвіст. Це що ж виходить? Виходить, що я все ж таки перетворився на горобця!

Я — горобець! Я більше не Баранкін! Я справжній, справжнісінький, звичайнісінький горобиний горобець.

То ось чому мені так раптом забажалося вівса: овес — улюблена їжа коней і горобців! Усе зрозуміло! Ні, не все! Це що ж виходить? Виходить, моя мама казала правду. Виходить, коли по-справ-жньо-му захотіти, то можна всього досягти!

Оце-то відкриття! Про таке відкриття варто, мабуть, процвірінчати на ввесь двір. Та що там на ввесь двір — на все місто, навіть на весь світ!

Я розпростав крила! Я випнув груди! Я повернувся в бік Костя Малиніна — і завмер з роззявленим дзьобом.

Мій друг Кость Малинін і далі сидів на лавочці, як звичайнісінька людина… Костю не вдалося перетворитися на горобця! От тобі й раз!

ПОДІЯ ДЕСЯТА

Що горобиною мовою означає…

Костю Малиніну не пощастило перетворитися на горобця!

Він дувся, мружився, весь час обмацував себе руками, ледь чутно шепотів собі підніс: "Гоця! Молодця! Перетворююсь на горобця!" —і все марно. А ще квапив мене, а ще галасував на ввесь двір: "Нумо швидше перетворюватись на горобців! Нумо швидше! Негайно!" А сам, як був Малиніним, так і залишився. Тільки почервонів як рак — і більш нічого.

— Малинін! — гримнув я на Костя. — Що таке? Чому ти не перетворюєшся на горобця?..

Але замість цих слів з мого рота вилетіло звичайнісіньке цвірінчання: "Цвірінь-цвірінь! чвит-чвит! Чиу-чиу!"

Повернувши голову, Кость поглянув у мій бік і з подиву аж витріщив очі.

— Баранкін! — сказав він. — Це ти, Баранкін?..

— Чіо! Чіо! Ч'я! Ч'я! — відповів я йому по-горобиному, що означало: "Авжеж я! Не пізнаєш, чи що??!"

Переконавшись, що я не брешу і що я вже не я, а найсправжнісінький горобець, Малинін почервонів ще дужче — мабуть, од заздрощів! — і мало не заплакав.

— Як же це в тебе вийшло? — спитав він, часто кліпаючи очима.

Я відповів:,

— Чень-чень-чень! — Чик-чик-чик!.. (Дуже просто! Чик! Чик! Чик! І готово!)

Потім між мною і Костем відбулась тривала розмова різними мовами:

Кость (із сльозами на очах). Диви, перетворився! От здорово! А чому ж я не перетворився?

Я. Цвірінь! Чим-чирим! (Звідки я знаю!) Цвірінь-чвіть-чить! (Мабуть, хотів не по-справжньому!)

Кость. Чого ти на мене цвікаєш? Говори, по-людськи!

Я. Р-р-р-рчик! Чить-чить-цвім-чим! (Як же я можу говорити по-людськи, коли я горобець!) Цвінь-чіп! Чи-чи-чіп! Чеп-чик!

Кость. Ще "чепчиком" дражнить!

А я зовсім і не дражнив його "чепчиком". Я йому сказав: "Не журись, Малинін! Спробуй ще раз".

Кость почав лаяти мене за те, що я, — не чекаючи його, перетворився на горобця, але я нічого не цвірінькнув у відповідь на те. Мені й самому було прикро. Домовлялись разом перетворитися на горобців — і от маєте. Адже бути горобцем одному не так цікаво, як удвох.

Я змахнув крилами. Злетів. Сів на паркані злий-презлий і повернувся спиною до Костя Малиніна. І треба ж було такому статися, щоб у цю мить на вулиці з-за рогу з'явився на велосипеді Мишко Яковлєв. Я схопився крилами за горлову. Все загинуло! Тепер Малинін уже ніяк не встигне перетворитися.

— Гоця! Молодця! Перетворююсь на горобця! — долинув до мене знизу голос Костя Малиніна.

Не зводячи очей з Мишка Яковлєва, я гукнув Костя з паркана:

— Чим-чим-чим! Чер-личим! Чер-личим! Через-чур! Через-чур! (Пізно! Мишко на велосипеді їде! Зараз він тебе поведе готувати уроки!)

Цвірінькаю, а сам бачу, як Мишко вже заїхав на подвір'я і до лавочки під'їжджає, де сидить нещасний Кость Малинін, тобто не сидить, а повинен був би сидіти… Я кажу "повинен був би", бо коли Мишко Яковлєв підрулив до лавочки, Костя на ній уже не було. Замість Костя на лавочці стояв на тремтячих лапках горобець і, судячи з усього, цей горобець був не горобець, а колишній Кость Малинін. Отже, поки я потерпав і вже ні у що не

вірив, Кость Малинін узяв і теж перетворився на горобця з другої, а може, і з третьої спроби. Проте. не так важливо, з якої спроби, важливо, що перетворився.

— Кость, — крикнув Мишко, злазячи з велосипеда, — Малинін! Ти куди подівся? Дивно! Я ж його щойно бачив на лавочці. Авжеж, бачив. Ось його підручники й зошити!

Мишко зібрав книжки й зошити і, не звертаючи уваги на горобця, що сидів поряд (а то ж був зовсім не горобець, а Кость Малинін — от сміхота!), оглянув двір, потім глянув на наше вікно, з якого визирнула моя мама.

— День добрий, Мишко! — сказала мама. — А де ж Юрко й Кость?

— А я саме хотів у вас про них спитати, — сказав Яковлєв. — Підручники й заступи на лавочці лежать, а їх немає…

— От паршивці! — сказала мама. — Певне, на вулицю побігли… Ти, Мишко, заходь до кімнати, вони зараз повернуться!

Мишко поклав Костеві книжки на сідло і пірнув у під'їзд, а я злетів з паркану на лавочку до Костя Малиніна.

— Ір-чик! Ір-чик! Чуть-чуть-чуть! — Сказав я Костю. (Молодець, Малинін! Перетворився-таки!)

Кость процвірінчав у відповідь:

— Че-че-че? (Слово честі?)

— Че-че-че! — сказав я. — Чуф-чуф-чуф! Чи-чи-чи! (Слово честі! Розплющ очі і побачиш!)

І Кость розплющив свої блакитні, мов у дівчиська, очі… Очі в нього так і залишились блакитними! Горобець з блакитними очима! Здорово! Стоїть на лапках, похитується, хвостом сам собі рівновагу допомагає тримати і від подиву все ще ніяк не отямиться.

А я витер крилом піт з лоба й сказав:

— Усе гаразд! (Ч-уфф!)

— Ч-уфф! (Усе гаразд!) — сказав Кость.

Малинін і теж витер крилом лоба.

Ми обнялися і, стрибаючи на радощах, закружляли по лавочці…

ПОДІЯ ОДИНАДЦЯТА

Зустріч з куцим

— Зараз наїмося вівса, — сказав я Костю Малиніну, — і чим-чим-чимдуж полетимо!

— Куди?

— Хоч праворуч, хоч ліворуч. Якщо ми з тобою перетворились, то тепер усе можна! — Я підняв крило, одставив лапку й артистично продекламував: — "Ми вольнії пти-ти-ти-ці!

Пора, брат, пора! Туди, де за морем біліє гора!.." Одним словом, куди захочем-чем-чем, туди і полетим-тим-тимо! От яке життя!

Малинін засміявся.

— Юр-чик-чик-чику! — сказав він. — На горобця ти перетворився, а дзьоб у тебе лишився кирпатий. Чу-чу-деса!

— Брешеш!

— Ні-чуть, ні-чуть!

— А в тебе очі блакитними лишились, мов у дівчинки! Чеп-чик!

Я пурхнув з лавочки до калюжі і задивився у воду. Дзьоб у мене справді залишився кирпатий і взагалі весь я був якийсь непоказний і сірий, пір'я стовбурчилось на всі боки, і на лобі стирчав чубчик… Кость Малинін мав вигляд зовсім інший: грудка біла, з краваткою, сам чепурненький, з гладеньким пір'ячком, ніби він щойно з перукарні.

Та я на те не зважав: я, і коли був людиною, не вирізнявся особливою вродою і охайністю. Подумаєш, кирпатий то й кирпатий. Скуйовджений то й скуйовджений.

Не в тому річ. А річ у тому, що я го-ро-бець і що тепер ніхто і ніщо мені не може зіпсувати мого пречудового горобиного настрою. А настрій у мене був справді пречудовий! Ще б пак! У голові порожньо — ні клопоту, ні думок, ні переживань! І так цілий день! Цілий день-день-день! Ну і день-день-день! От так день-день-день! Пречу-чу-чудовий день! Че-че-рез-чур чу-чу-до-вий!

Я напився дощової води і вдарив крилом по віддзеркаленому в калюжі власному портретові, заляпавши бризками Костя Малиніна, що стрибав по той бік калюжі.

— Костю-чок-чок-чок! Ну, як життя?

— Пречудове! — зацвірінчав Малинін, теж бризкаючи на мене водою.

— А що я тобі казав? А ти говорив: "Перетворимося краще на метеликів". Давай скупаємося!

— Холодно! Давай краще овес шукати. Дуже-дуже їсти хочеться.

Знайти овес на нашому дворі виявилося нелегко. Мені траплялися і конопляні зернинки, і зернятка з кавуна, і звичайні соняшникові, а от вівса не було.

— Ти чо-чого б'єшся? — почув я раптом за спиною Костин голос. — Юр-чик! Він у мене з хвоста пір'їну висмикнув! Хуліган якийсь.

Я озирнувся і побачив, що недалеко від мене Костя Малиніна ганяє по траві здоровенний безхвостий горобець.

— Я стрибаю, — зацвірінькав Кость, підбігаючи до мене і ховаючись за мою спину, — бачу, в траві овес лежить, нахилився — чую, а мене хтось за хвоста смикає! Хуліганство якесь!

— Ти чо-чого до маленьких чіпляєшся? — спитав я, підскочивши до здоровила-горобця. — Чо-чого ти людям вихідний день-день псуєш?

— Я ні-чо-чого! А чо-чо-го цей малюк на мій овес накинувся? На чу-чужий двір заявилися ще й командують! Щось я вас тут раніше ніколи не помічав!

Я хотів по-доброму пояснити горобцю, чому він раніше не міг нас бачити на подвір'ї, але здоровило-горобець не захотів мене слухати. Він підскочив до мене і, не сказавши й півслова, вдарив мене крилом у груди. Вдарив. Відскочив. Ноги розставив, і крила, щоб більше налякати, настовбурчив.

Але я не розгубився. Я теж розправив крила віялом, хвіст — трубою, підскочив до здорованя, ніс до носа, та як дам йому підніжку! Звичайну людську підніжку. Звісно, здоровань-горобець не знав такого прийому і, хоч він був вищий за мене на цілу голову, впав на траву, мов підкошений. Лежить на лопатках, ноги догори задер і мовчить, і більше не задирається, маленьких не зачіпає. Він гадав, мабуть, що ми з Костем дамо йому доброго прочухана. А мені цього горобця чомусь навіть шкода стало.

— Гей ти, куций! — гукнув я. — Вставай! У нас лежачого не б'ють! Можеш забиратися… А втім-тім-тім можеш і залишитись! Ми тебе зараз пригостимо вівсом. Костю, де овес?

— Тут, у траві. Ось зернятко і ось іще…

Але безхвостий не звернув на мої слова жодної уваги. Він мовчки підвівся, стрепенувся і перелякано пострибав геть.

— Чеп-чик! — крикнув Малинін йому услід, махаючи хвостом.

— Сам ти чеп-чик! — сказав я Костеві, затискаючи лапою золотисту зернинку вівса. — Не міг сам дати здачі-чі!

До мене знову повернувся хороший настрій. І Кость Малинін знову став веселий-превеселий.

— А добряче ти його стук-тук-тук-нув! — сказав Кость, вигрібаючи з трави зернятка вівса. У мене аж слинка потекла від одного тільки виду апетитних зерняток. Я поточив дзьоб об камінь і ще міцніше затиснув у лапці свою зернину. Зараз я її роздзьобаю і з'їм… Зараз!

— Кішка! — почув я за спиною переляканий голос Костя Малиніна і озирнувся…

ПОДІЯ ДВАНАДЦЯТА

Кицька Муська хоче мене з'їсти

Так-от, я озирнувся… Дивлюсь, Костя Малиніна вже на землі нема, він уже на акації. Причепився на гілці вниз головою, крилами махає і репетує, немов божевільний:

— Кішка! Позад тебе кішка!

Я повернув голову в інший бік. Од смітника до мене справді скрадалася кішка, звичайнісінька кішка. Тільки я ніяк не міг збагнути, що в цьому жахливого і чому Кость зчинив такий гвалт, ніби на подвір'ї з'явився тигр. Справжній псих цей Малинін. Якби я знав, що він буде таким нервовим горобцем, я б нізащо з ним не зв'язувався.

— Юр-чик! Швидше тікай! — галасував на гілці Кость Малинін.

Кішка підійшла ближче і зупинилась. Я боком підстрибнув до неї. І в цій незнайомій кішці одразу впізнав улюблену мамину

кицю Муську. Коли я ще сидів на лавочці як людина, вона плигнула з підвіконня, підійшла до мене і почала тертися об мою ногу, а я її прогнав, щоб не заважала мені думати.

— Здорово, Муська! — зацвірінчав я радісно. — Від-чу-чу-чуваєш, хто я такий, чи ні?.. Ти що, не впізнаєш свого хазяїна, га?.. Та ти не бійся, підійди ближче, я тебе не з'їм! Це ж я! Ну, дивачка! А он на дереві Кость Малинін. Теж не впізнаєш? Костю, не бійся, лети сюди! Це наша Муська!

— Ти збожеволів! — знову заверещав на акації Малинін. — Вона ж тебе з'їсть!

— Мене? Свого хазяїна?! Ти що, з глузду з'їхав!

Не встиг я закінчити фрази, як ззаду на мене накинулось щось важке і з диким муркотінням підм'яло мене. "Муська!" — встиг подумати я і рвонувся з усієї сили вбік і вгору у напрямку до акації, на якій метався і галасував Малинін. Я летів, як камінь з рогатки. Я ледь не збив з дерева свого кращого друга. Добре, що він утримався і не впав додолу. Тим часом я теж встиг учепитися за гілку. З акації я поглянув вниз. Муська била хвостом по траві і муркотіла.

В повітрі повільно, мов рибки в акваріумі, плавали видрані з мого боку маленькі пір'їнки.

— Полу-чив-чив! Полу-чив-чив! — зловтішався Кость Малинін.

— Нічого не розумію, — зацвірінчав я. — Знайома ж кішка… Так би мовити, рідна…

— "Рідна, знайома"… Дякуй, що вислизнув з її кігтів.

— Баранкін перед кішками ніколи не відступав!

— Хоробрий який! Розцві-цві-цвірінчався: "Іди сюди, я тебе не з'їм, дивачка!" Сам дивак! Ти забув, мабуть, що коти їдять горобців?

— Та ні, — сказав я, — просто я ще не звик до того, що я горобець!

— "Не звик", а чому я одразу звик? — сказав Кость і додав: — Ось з'їла б тебе твоя рідненька Муська, що б я твоїй мамі сказав?

Я уявив на мить, що було б, якби мені не пощастило вирватись з Мусьчиних кігтів, і мені стало моторошно. Відверто кажучи, я просто злякався, хоч загроза минула і боятись було вже нічого, але пір'я в мене однак заворушилося і стало дибки.

— Що це з тобою? — спитав мене Кость. — Чого ти наїжачився?

— Жарко! — сказав я, обмахуючись крилом.

Кость знову почав лаяти мене, а я взяв і сховав голову під крило, але в цей час хтось штрикнув мене чимось гострим під бік…

ПОДІЯ ТРИНАДЦЯТА

Про що цвірінчать бабусі

Я виглянув з-під крила і побачив поряд старого облізлого горобця.

— Ти," горобеня жовтодзьобе, — сказав мені старий горобець. — Я тут за тобою ввесь час з берези стежив. Ти що, дур-ник-чик-чик, а чи тільки прикидаєшся?

— А що вам од мене треба?

— А ти не кричи на старших.

— Я не кричу. Це в мене такий голос.

Щоб старий відчепився од мене, я сховав голову під крило, але горобець знову боляче дзьобнув мене по шиї.

— Слухай, коли з тобою говорять старші! Шануй дорослих! Не задавайся…

— А я не задаюсь!

— А що це ти про кішок просторікував? Які можуть бути у горобця знайомі кішки? Ех ви, жовтодзьобі! І чому тільки вас батьки вчать?

Старий підкотив очі і зацвірінчав про те, які в його часи були слухняні і старанні горобенята, такі вони всі були розумні, не задавалися, а тепер всі задаються.

Чи варто було перетворюватись на горобців, щоб слухати цю нік-чем-чем-ну нотацію. І у нас старенькі бабусі, як посідають увечері на лавочці, тільки про те і цвірінчать, тобто балакають.

— Ви чиї діти? Чиї ви? Чиї ви? — запитав мене старий.

— Нічиї! Нічиї! — сказав я, зірвався з гілки і покликав за собою Костя Малиніна.

— Задавайся не задавайся! — сказав Кость, махаючи крилами. — Див-див-дивак якийсь!

Ми закружляли над нашим двором, видивляючись дерево, вільне від горобців. Хоч і я сам був горобцем, але мені чомусь раптом захотілось триматися од них далі. Знайомство з безхвостим і старим справило на мене не дуже приємне враження. А найбільше мене дратувало ось що: від тої миті, як ми перетворились з Костем на горобців, минуло, мабуть, уже півгодини, а наше горобине життя все якось не клеїлося, і взагалі все йшло зовсім не так, як я сподівався. Час іде… Завтра, між іншим, знову до школи…

Костю Малиніну я, звичайно, нічого не сказав. Зрештою, попереду ще цілий день — життя налагодиться, і все буде гаразд. Головне, не варто впадати у відчай і втрачати надію.

Ми покружляли в повітрі і знову сіли на дерево. На дереві не було жодного горобця.

Гілка, на яку ми сіли, виходила до сонця. Сонечко пригрівало, немов улітку.

З задоволенням втягуючи голову в плечі, я вже збирався сховати її під крило, як раптом у мене над вухом щось противно свиснуло. Потім ляснуло. Посипалось листя. Ну, що ще таке? В чому справа? Я розплющив очі і глянув униз.

ПОДІЯ ЧОТИРНАДЦЯТА

Далекобійна рогатка з оптичним прицілом

Біля лавочки, на котрій ми нещодавно сиділи з Костем Малиніним, стояв мій сусід по квартирі, пелехатий Венька Смирнов, і противно мружився. В руках у нього була рогатка з оптичним прицілом. Рогатку я впізнав одразу. Ніхто, крім мене, не робив таких далекобійних рогаток." Веньчину рогатку теж змайстрував я за його власним проханням. Венька дивився на мене в оптичний приціл. Я дивився на Веньку. На Веньчиному обличчі було написано: "Не влучив! А жаль..." Так... Мало того, що мене ледве не з'їла кішка, тепер в мене стріляють з рогатки, зробленої моїми ж руками!

— Ну, зажди, Венько! — цвірінькнув я з дерева. — Стривай, пелехатий! Коли я знову перетворюся на людину, я тобі покажу, як стріляти в мене з рогатки!

Не звертаючи жодної уваги на моє цвірінчання, Венька нагнувся і почав шукати камінця. Ми з Костем перезирнулися і, не домовляючись, кинулися навтьоки. Я вирішив полетіти подалі від нашого двору, від кицьки Муськи, від пелехатого Веньки з рогаткою, від цих негостинних задерикуватих горобців. Ми пролітали один двір за другим. З висоти нашого пташиного польоту з'ясувалося, що в нашому місті кішок було куди більше, ніж я гадав, коли був людиною. Хлопчаків з рогатками теж було чимало. Це відкриття мене засмутило. Із свого невеликого горобиного досвіду я уже встиг зрозуміти, що будь-яке знайомство з кішкою чи рогаткою може погано закінчитися для" горобців.

Малинін мене теж чомусь почав злити. Плентається десь там, у хвості, відстає весь час і взагалі летить з таким виглядом, ніби він мені послугу робить.

— Чо-чо-го ти весь час відстаєш? — не витримав я і напустився на Костя: — Тягучка противна!

— Я стомився!

— "Стомився"!.. Чо-чо-чотири квартали пролетіли, і вже стомився!

— Я не літати стомився. Я стомився бути горобцем!

— Подумаєш! Півгодини як горобець — і вже стомився! А як же горобці бувають усе життя горобцями?! Знав би, то не зв'язувався з тобою!

Я нагледів згори невеличкий сквер і спланерував униз.

— Можеш відпочивати, — сказав я Костю, коли він слідом за мною впав на гілку.

Кость підняв крило і вже хотів сховати під нього голову, та раптом над нами пролунав голос:

— Ось вони де, ледарі! Я їх послала по солому, а вони гріються на сонечку! Славні синочки!..

ПОДІЯ П'ЯТНАДЦЯТА

Що буває, коли сини відрікаються од своєї матері

Поглянувши вгору, я побачив гладку горобчиху, що звісилась з сусідньої гілки. Це вона назвала нас своїми синочками.

— А чому ви мовчите, чо-чо-чому ви не відповідаєте своїй матусі?.

— Ні-чо-чо-чого не розумію! — шепнув мені Кость. — Чому вона називає себе нашою матусею?

— А чо-чо-чого тут не розуміти? Певне, вона думає, що ми її горобенята.

— Хіба ми схожі?

— Звідки я знаю…

— Чо-чо-чому ви ховаєтесь од своєї матусі? — щебетала далі горобчиха. — Не бійтесь! Летіть сюди. Хай уже, цього разу я вам нічого не зроблю.

— А може, ми справді схожі на її синів?

— Може…

— Цього ще бракувало! Вибачте, громадянко! — сказав Кость. — Ми не від кого не ховаємося, а вас ми взагалі бачимо вперше!

— Це ще що за громадянка?! — заверещала горобчиха. — Горобці добрії, ви тільки послухайте, як він називає свою матінку!

Горобці, що сиділи цілою зграєю на сусідньому дереві, голосно обурились, а гладка горобчиха так розізлилась, що навіть дзьобнула Костя Малиніна по шиї.

Кость заойкав.

— Ті-ті-тіточко! — заступився я за свого друга. — Че-че-чесне слово, ми не ваші діти. Ну, че-че-чесне-пре-че-чесне!

— Ви тільки погляньте, горобці добрії, і цей не хоче визнавати свою матінку, — запричитала горобчиха, підстрибуючи на гілці і махаючи крильцями.

Горобці заходилися лаяти нас з Костем на всі заставки, а наша "матінка" дала нам такого прочухана, що з нас із Костем пух полетів, як з подушок. Довелося нам з Малиніним узяти свої слова назад і назвати горобчиху "матінкою".

— Отак би одразу! — вмить заспокоїлась горобчиха. — А тепер, синочки, летимо! Учіть-чіть-чіть-ся вити гніздо!

— Як — учить-чить-читься?! — закричали ми з Костем в один голос.

ПОДІЯ ШІСТНАДЦЯТА

Ми з Костем вчимося вити гніздо

— Ви що, все забули? — сказала горобчиха. — Вчора ваша матінка вчи-чи-чила вас, як треба вити гніздо, а сьогодні ви витимете самі!

— Оце попались! — цвірінькнув тихо Кость. — Чому ти мені не сказав, що горобці теж вчаться?

— А звідки я знав?

— А ти ж казав, що у горобців чудове життя?

— Це не я, це Ніна Миколаївна казала, — збрехав я. — От причепився!

— Зрештою, ти як хочеш, а я особисто не буду учить-чить-читься вити гніздо! — процвірінчав Кость.

— Хто сказав, що не хоче вить-вить гніздо? — грізно запитала горобчиха, підлітаючи до нас з Костем.

— Це не він сказав, це я сказав! — цвірінькнув я, заступаючи Костя, і додав: — А битися, на мою думку, непедаго-гі-чно!

— Що? Ти де таких слів нахапався?

Горобчиха з усієї сили. дзьобнула мене в спину і погнала нас з Костем на сусіднє дерево, де були заготовлені соломинки, кінські волосини та інші будматеріали.

— Значить-чить, гніздо в'ється так… — защебетала горобчиха. — В дзьобик береться соломинка і згинається в кілечко… Нумо, повторіть, синочки!

— У дзьоб береться соломинка, — процвірінчали ми з Костем хором, — і згинається в кілечко…

Урок розпочався. Ми з Костем, не дивлячись одне на одного, з огидою взяли до рота по соломинці.

"Цікаво, бувають у горобців між уроками перерви?.." — подумав я сумовито, згинаючи соломинку в кільце так, як вчила нас гладка горобчиха.

— По-тім значи-чить!.. — далі Щебетала горобчиха, спритно вкладаючи соломинки. — По-тім, значи-чить!..

Однак що робити "потім", ми так і не довідались, бо в цю мить до нас просто на голови впав з неба огрядний рудий горобець. Гілка, на котрій ми сиділи, так і загойдалася під його вагою.

— Таточко прилетів! Цвіконько наш! Цвіко! Цвіко! Цвіко! — зраділа горобчиха і заметушилася, розгойдуючи гілку ще дужче.

Ми роззявили з Костем від подиву дзьоби і дивилися на рудого Цвіку, котрий, якщо вірити гладкій горобчисі, був нам з Костем рідним таточком…

ПОДІЯ СІМНАДЦЯТА

Бійка за шпаківню

— Швидше, синочки! Швидше, горобенятка! — галасував руками дяденько-горобець, поляскуючи себе по товстих ніжках і боках. — Шпаки відлітають у вирій! Звільняється шпаків-ків-ня. Чудова шгіаків-ківня!

— Шпаків-ків-ківня! — радісно зацвірінчала горобчиха. — Моя мрія! Мрія! Мрія!

— Так-так! Шпаківня! Треба тільки встигнути її захопити. Боюсь, доведеться битися! Скоріше в путь-путь-путь! Летим-тим-тимо!

— Летим-тим-тимо! — підхопив я, вирішивши, що вже краще битись за шпаківню, ніж вчитись вити гніздо.

— А може, не варто битися… Може, повчимося краще вити гніздо! — вискнув Костя Малинін.

— Хвіст не доріс старших учити! Хотів би я бачити, якої ти заспіваєш взимку, коли настане холоднеча!

— Еге ж! — підтакнув я рудому горобцеві.

Горобець зірвався з гілки, зіпхнув крилом мене і Костя і, відчайдушно цвірінькаючи, ринувся вперед, показуючи нам напрямок. Горобчиха пристроїлась ззаду, і, тільки-но ми з Костем починали відставати, вона негайно своїм гострим дзьобом підганяла нас і піддавала нам жару.

— Чур-чур не відставати! Чур-чур! Уперед! Чур-чур! — квапив нас рудий горобець, весь час озираючись.

— Гаразд, Юрку, я тобі цього ніколи не забуду! — сказав мені на льоту Кость. — Коли ти на все життя вирішив лишитись горобцем, то залишайся і бийся за свою шпаківню. А я особисто не буду. От виберу момент і втечу! Втечу і годі!

— Тихше, дивак! Усе діло зіпсуєш! Зараз від цього рудого все одно по-хорошому не одчепишся!

— Що ж робити? У мене вже сили більше нема бути горобцем!

— Що робити? Втечемо по дорозі! Чекай сигналу! З Баранкіним не пропадеш!

— Не пропадеш? Якже! З тобою якраз і пропадеш! — простогнав Кость Малинін.

І він, виявилося, казав правду. Ми справді з ним мало не загинули, і все через мене. І навіщо я тільки зголосився битись за ту шпаківню?!

Втекти по дорозі нам, звичайно, не вдалося. Рудий горобець і горобчиха весь час уважно стежили за нами і не давали нам відставати ні на крок. Справа оберталася гірше, ніж я передбачав. Якщо ми встрянемо проти власного бажання в бійку, то я ще, можливо, і вислизну, а Костю напевне дістанеться на горіхи. Він і на землі не боєць, а тим більше з горобцями, та ще в повітрі.

Не встиг я про це подумати, як раптом несподівано поруч почулося відчайдушне цвірінчання, і ми всією "сім'єю" врізались у зграю горобців, що билися в якомусь незнайомому садку за ту саму шпаківню, що про неї мріяли наші "батьки".

Я навіть не знаю, як це вийшло, але ми з Костем раптом опинилися у самій гущі бійки, одразу ж загубивши з поля зору наших "батьків". Праворуч, ліворуч, зверху і знизу, відчайдушно цвірінькаючи, носилися зовсім чужі і незнайомі нам горобці.

Кость Малинін здогадався одразу вчепитися дзьобом у мій хвіст, а то ми напевне загубили б одне одного у цій метушні.

Тягти Костя на буксирі і водночас відбиватися було, звісно, важкувато, однак я досить спритно ухилявся від горобців, що налітали на мене, засипаючи їх всілякими погрозами і прокляттям. Добре, що недавно я прочитав книжку про фігури вищого пілотажу. В цьому горобиному бою все це мені дуже пригодилося…

Я злітав угору за всіма правилами, падав на крило, шугав свічкою, входив у штопор і врешті-решт на бриючому польоті

мені вдалося вирватися з горобиного оточення. Кость, побачивши, що загроза минула, відчепився нарешті од мого хвоста, і ми разом з останніх сил пустилися навтьоки од цих проклятущих горобців.

— Бий їх чим-чим-чим попало! — почулися раптом за нашими спинами голоси.

Я озирнувся і побачив, як від птахів, що билися, одділилися чотири горобці і кинулися за нами…

ПОДІЯ ВІСІМНАДЦЯТА

Кость Малинін "нацвірінькався"

— Кін-читься це коли-небудь чи ні? — простогнав Малинін, наддаючи льоту.

— Ось ці голосніше за всіх цвірінчали! — крикнув хтось позаду.

Горобці, що гнались за ними, почали заходити нам у хвіст.

— Хлопці! Та ви що! Ми ж тільки цвірінькали! — виправдовувався я на льоту.

— А за чим-чим-чим прилітали?

— Ні за чим-чим-чим. Так просто подивитись!

— Подивитись? От ми зараз вам покажемо!.. Зараз з вас аж пух полетить!

Горобці почали наздоганяти нас, і, напевне, вони б дали нам доброго прочухана, якби я не застосував на льоту оригінальний, бойовий прийом, котрий у льотчиків називається "бочкою". Вибравши зручний момент, я підпустив переслідувачів ближче до себе, потім несподівано для них перевернувся у повітрі на спину і хвицнув ближчого до мене горобця Ногами — горобець відлетів убік і врізався в паркан.

— Ага! — закричав я страшним голосом. — Барр-ранкін у повітрі! Стережись!

Я хвицнув другого — і другий відлетів. Так я летів, і кричав, і хвицався, доки не розкидав у різні боки всіх переслідувачів. Противники, що, звичайно, не мали найменшого уявлення про вищий пілотаж, розгубилися, збилися з швидкості і почали поступово відставати...

Скориставшись з розгубленості горобців, ми наддали льоту і сховались за деревами, в знемозі попадавши на якийсь дах.

З мене клубами валила пара, а серце підскакувало, мов кришка на чайнику.

— Звичайно! — сказав Кость, ледве відсапуючись. — Ти як хочеш, а я особисто нацвірінькався, з мене досить! Годі!

Малинін стукнув дзьобом об дах і, важко дихаючи, заходився лаяти мене за те, ніби я все йому набрехав з три мішки вовни про розпрекрасне життя горобців.

— А ще цілий місяць спостерігав за ними... — сказав Малинін, передразнюючи мене: "У них життя без клопоту! У них життя без турбот!"

— Хіба я винен, — сказав я, — що мені так здавалось!..

А Кость Малинін сказав:

— Я ж казав, що нам треба було одразу на метеликів перетворюватись. Метелики й гнізд не в'ють, і коти їх не їдять, і харчуються вони не вівсом, а солодким нектаром. Ох і смакота, напевно.

Я промовчав. На житті метеликів Кость Малинін розумів більше, ніж я. У нього колись навіть була їх ціла колекція, тільки він проміняв її на марки. Мабуть, Кость мав рацію, і нам дійсно треба було перетворитися одразу на метеликів. Привабливо, звичайно, цілий день літати з квітки на квітку і весь час їсти солодке…

І все-таки, перш ніж почати перетворюватися на метеликів, я хотів розпитати Костя докладніше про їхнє життя. А то як би нам не ускочити вдруге…

— А пам'ятаєш, нам Ніна Миколаївна розповідала, — сказав я, — що метелики опилюють квіти…

— Ну й хай собі опилюють! — сказав Кость. — А ми з тобою не будемо! Нема дурних!

Хоч в Костиній відповіді була своя залізна логіка, я все-таки вирішив поставити йому ще одне запитання.

— А як у метеликів з навчанням? — спитав я. — Може, вони теж чому-небудь вчаться?

— Ти ще довго ставитимеш мені запитання? Он уже коти з'явилися! — закричав на мене, немов ошпарений, Кость Малинін.

Я думав, він мене на пушку бере. Дивлюсь — із вікна, що вело на горище, справді вилізли три коти, брудні, мов сажотруси, і почали придивлятися до нас з Костем. Два коти були мені зовсім незнайомі, а третім була наша Муська. Мабуть, вона таки вирішила мене з'їсти. Роздумувати більше було ніколи.

— До перетворення на метеликів приготуватись! — скомандував я свистячим шепотом.

— Приготувались! — одізвався Малинін.

— По-чали! — сказав я.

— Як по-чали? — сказав Кость Малинін. — А які слова казати?

Справді, я геть забув, що моє старе горобине заклинання не годиться для перетворення на метеликів.

— Зараз! — сказав я. — Зараз перероблю…

— Швидше переробляй! — закричав Кость.

— Готово! — сказав я. — Повторюй за мною! "Не хочу бути горобцем! Хочу бути метеликом! Тільки метеликом!.."

Метелики, метелики!.

Краще від усіх живуть!

Метелики, метелики!

Нектар солодкий п'ють!

Закружляю, заверчуся!

На метелика перетворюся!

— Нескладно виходить! — сказав Кость, з жахом дивлячись на котів, що невблаганно наближалися на нас.

— От опинишся в животі у Муськи, — сказав я, — тоді складно вийде! Повторюй скоріше!

І Кость Малинін, заплющивши від страху очі, чесонув скоромовкою слова мого нескладного чарівного заклинання, випереджаючи мене на кожному слові:

Метелики, метелики!

Краще від усіх живуть!

"Аби тільки встигнути! — подумав я. — Аби тільки встигнути перетворитися до того, як нас зцапають коти!.." Це була остання думка, що майнула в моїй змученій горобиній голові, яка розколювалась від турбот, тривог, жаху і хвилювань…

Частина третя

Я — КАПУСНИК, А КОСТЯ — МАХАОН

ПОДІЯ ДЕВ'ЯТНАДЦЯТА

Шкідник, відомий населенню

Поки ми з Костем Малиніним наввипередки шептали слова заклинання і зосереджувались, коти на чолі з нашою Муською теж не гаяли часу. Обережно ступаючи лапами, вони підкрадались до нас чимраз ближче.

"Гаразд, Мусько, — майнуло в моїй голові, — якщо я лишуся живим, я з тобою дома розрахуюсь!"

Більше про котів я вирішив не думати, бо це заважало мені перетворюватись на метелика. Тепер я всю свою увагу зосередив на квітах, на житті, в якому не треба вити гнізд або битися за шпаківні, а треба тільки пурхати з квітки на квітку, грітися на сонечку і пити солодкий нектар, але замість цього мені, як на зло, в голову весь час ліз проклятий овес, а перед очима поставали горобці, кішки, Венька з рогаткою та інші дрібниці з мого горобиного життя.

Я рознервував, розплющив очі і побачив, що відстань між мною і проклятущими котами значно скоротилась, а я, як був нещасним горобцем, так ним і залишався. Тоді я занервував ще дужче і вирішив більше не заплющувати очі — будь що буде!

Ступивши ще кілька кроків, коти раптом зупинились і почали про щось між собою пирскати і нявчати.

"Радяться, кому кого їсти, — подумав я, — ділять двох горобців на трьох. І хай... Тепер я вже напевне не встигну перетворитися на метелика..." Про всяк випадок я ще кілька разів подумки промовив чарівне заклинання:

Метелики, метелики!

Краще від усіх живуть!

Метелики, метелики!

Нектар солодкий п'ють!

Закружляю, заверчуся!

На метелика перетворюся!

Тим часом коти розділились: один став підкрадатися до Костя, а Муська з дружком попрямували до мене. "От хитрюга! Знає, що одна зі мною не впорається… І що я їй такого зробив, — подумав я, не зводячи очей з Муськи, — тільки один раз чорнилом облив і то ненавмисне…"

За три кроки від мене Муська і її помічник зупинилися і завмерли. Вони присіли, вигнули спини трамвайними дугами і замуркотіли. Дряпали залізний дах кігтями, готувалися. "Збираються напасти! Виходить, ми з Костем не встигли перетворитися на метеликів, — подумав я. — Не встигли! Тепер все пропало!.." Мені стало холодно. Тілом забігали мурашки. І я вже подумав, що це останні мурашки в моєму житті… Я вже хотів крикнути: "Прощай, Малинін! Вибач, що я втягнув тебе у цю історію". Та в цю мить з котами трапилося щось незрозуміле: вони вирячили очі, пирснули і, замість того, щоб навально стрибнути вперед, відскочили назад. Шерсть у котів стала дибки; покрутивши зачумлено головами, вони всі разом ще раз підстрибнули на місці і рвонули у вікно на горище.

Коти зникли так несподівано, ніби позад нас з Костем раптом побачили велетенського собаку. Я озирнувся, ніякої

собаки позад нас не було. Замість того я угледів крильця метелика, які стирчали за моєю спиною, неначе два вітрила.

То от чому коти так перелякалися: на очах у них із їстівного горобця я перетворився на неїстівного метелика! Встиг усе-таки! От здорово! Я в захваті поворушив маленькими трикутними крильцями і повернувся до Костя Малиніна, щоб поділитися з ним своєю радістю, але від несподіванки витріщив очі. Поруч зі мною, на тому самому місці, де кілька хвилин тому лежав напівживий і ледь чутно цвірінчав горобець Малинін, тепер сидів гарний метелик з величезними трикутними крилами якогось казкового чорно-зеленого кольору. Такого гарного метелика я ще зроду не бачив, навіть на картинках у книжці. Невже Малиніну Костю пощастило перетворитися на таку гарну комаху? Ні, цей метелик, безсумнівно, справжній метелик — одразу видно. А коли це справжній метелик, то де ж тоді мій кращий друг Малинін?.. Чи не впав він од жаху з даху на брук? Я подивився вниз. А раптом Костя в тій метушні непомітно для мене таки встиг зцапати якийсь котяра. Я подивився у вікно, що вело на горище. А може, він злякався котів і перелетів на сусіднє дерево? Я повернувся і почав роздивлятися тополю, яка росла поряд з будинком.

— Чого ти крутишся, як на уроці? — спитав мене раптом казково гарний метелик звичайнісіньким голосом Костя Малиніна.

Я глянув на метелика і не своїм від хвилювання голосом спитав:

— А ти хто такий?

— Та ти що, Баранкін, навмисне не впізнаєш мене, чи що?

— Малинін, це ти?

— А то хто ж! Не впізнав?!

— Спробуй упізнай тебе! Оце так перетворився! А я вже перелякався, думав, з тобою щось трапилося.

— Аякже! Тримай ширше кишеню! — сказав Малинін, розводячи крила й здіймаючи навколо себе вітер.

Я не міг одвести од Костя очей, такий він був незвичайний.

— Костю, — сказав я, — як же ти називаєшся?

— Як я називаюсь? Дуже просто… Зараз згадаю. Крила в мене зверху чорно-зелені?

— Чорно-зелені.

— А спідні?

— Коричнево-чорні.

— З золотими цятками?

— З цятками… І ще на кожному крилі по півмісяця і по цілій веселці.

— Все ясно! Я перетворився на махаона із сімейства вітрильників.

— А я?

— А ти перетворився в цього… Ану, повернись!

Я повернувся. Малинін критично оглянув мене з ніг до голови.

— Так… — сказав він. — Крильця в тебе маленькі, жовтенькі з чорними плямами. Зрозуміло. Ти перетворився на цього… на шкідника.

— На якого шкідника?

— На городнього. Відомого населенню під назвою капусниця із сімейства біланів…

— От тобі й маєш! — обурився я. — Чому це я перетворився на капусника, а ти — на махаона?

— "Чому, чому!" Звідки я знаю! Мабуть, тому, що махаони водяться на Далекому Сході, а я жив три роки в Хабаровську. А капусниці водяться в середній смузі Росії.

— А це точно?

— Точно! В мене ж колекція була! Я всі види метеликів знаю… Я — махаон, а ти — шкідник…

— "Шкідник!" Від тебе багато користі! Коли хочеш знати, то капусником бути навіть краще, ніж махаоном.

— А це чому ж?

— Тому що… тому що… у тебе крила розмальовані, як у дівчинки. Мені, наприклад, з такими крилами було б соромно з'явитися серед хлопців… тобто серед метеликів.

— Соромно — і з'являйся серед своїх!

— І з'явлюся!

Я злетів над дахом і зробив пробне коло над димарем. Крильця, звісно, були в мене не такі зручні й міцні, як у горобця, проте літати на них було на диво приємно. Летиш і весь час провалюєшся у якісь повітряні ями. Провалюєшся і летиш. І від цього в животі у тебе дух захоплює і таке відчуття, наче ти на льоту від радості помираєш. І тому тобі просто як дівчинці хочеться голосно казати чи "ух!", чи "ах!", чи "ох!" Чи просто завищати на радощах.

А попереду на тебе чекає солодкий нектар! Амброзія, можна сказати! І нові повітряні ями! І це дивовижне відчуття, від якого в животі дух-ух-ух перехоплює!.. І свідомість того, що все це, разом узяте, триватиме, скільки ми з Костем захочемо.

І яка різниця, хто ти такий — нешкідливий махаон чи шкідлива капусниця із сімейства біланів? Зрештою, це люди знають, хто з метеликів хто, а самі метелики на метеликах не розуміються. А коли це все так, то — ух! ах! ох! — і молодець Малинін, що напоумив мене стати метеликом.

В цей час до мене підлетів мій кращий друг Кость-махаон-Малинін, і ми почали гойдатися з ним у повітрі на якихось невидимих гойдалках.

— Ну, як? — запитав мене Кость, злітаючи донизу.

— Чудово! — відповів я, підносячись вгору. — Тільки їсти дуже хочеться.

— Ну, це діло поправиме, — сказав Кость. — Ух, зараз я тебе пригощу нектаром. Нектар пити — це тобі не овес дзьобати! Це, брат, знаєш, яка смакота!.. Лапки оближеш! Летімо швидше!

— Летімо! — сказав я. — Щодуху-уху-уху летімо!

— Летімо! — сказав Кость. — Щодуху-ух-уху! Крилом мах-ах-ах! Неначе пух-ух-ух! Щодуху-уху!..

ПОДІЯ ДВАДЦЯТА

"Спляча красуня"

Ми з Костем зробили ще одне прощальне коло над горищем і вже збиралися летіти по нектар, як раптом Кость Малинін помітив на стіні будинку маленького жовтенького метелика. Він сидів під залізним жолобом, вчепившись лапками за цегляну стіну і склавши крильця, мов прочитану книгу.

— Справжній! — сказав Кость Малинін. — Не те, що ми з тобою! Привіт метеликам! — крикнув він і помахав у повітрі лапкою. — Це крушинник.

— Ну і добре! — сказав я. — Швидше летімо по нектар!

— Почекай! Треба з ним познайомитись!

— Ото ще… Цей крушинник не він, а вона. А ти, Костю, дівчачур!

— День добрий! — привітався Кость Малинін, і собі чіпляючись лапками за стінку поруч з крушинницею.

— Кость-махаон-дівчачур! Кость-махаон-дівчачур! — дражнив я Малиніна, кружляючи над самою його головою.

— Привіт крушинницям! — сказав Кость, піднімаючи догори на знак вітання обидві лапки.

— Ганьба дівчачурам! — сказав я.

Кость ще раз привітався до крушинниці, однак вона сиділа мовчки і нерухомо, не звертаючи на Малиніна жодної уваги.

— Ну й носа дере! — сказав я. — Так тобі й треба.

— Та ні, вона не дере носа, — сказав Кость, уважно роздивляючись крушинницю. — Вона спить! Авжеж, спить!

— Спляча красуня! Зрозуміло. Прокиньтесь, спляча красуне! З вами хоче познайомитись сам Кость-махаон із сімейства вітрильників!

Я сів поруч з крушинницею і поторсав її лапкою.

— Марно! — сказав Кость. — Тепер її і з гармати не розбудиш. Вона вже на всю зиму заснула.

— Чому це — на всю зиму?

— Тому що у них, у метеликів, такий закон природи!

— Що ти брешеш, Малинін, який ще закон природи?

— Та чесне слово! Всі метелики осінню умирають або засинають до самої весни. У них навіть розклад є, коли кому засинати.

— Стривай, а як же ми з тобою? — стривожився я.

— Що — ми?

— Ми з тобою теж метелики, значить, ми теж заснемо за розкладом?

— Взагалі-то раз ми метелики, значить, теж, мабуть, повинні будемо заснути… коли-небудь.

Мене це "відкриття" просто приголомшило.

— То навіщо ж ми з тобою перетворювалися на метеликів? — загорлав я на Костя. — Якщо ми щомиті можемо заснути, та ще на всю зиму! Ми ж на один день тільки перетворилися, а заснемо раптом — і канікули зимові проспимо, і на ковзанах не покатаємось, і в хокей не пограємо. Ех, Малинін, Малинін!

— Чого ти розходився? — сказав Кость. — Тобі ж поки що спати не хочеться?

— Ні.

— Ну й летімо по нектар, а там видно буде.

— Що значить "там видно буде"? А якщо я засну на льоту і прокинусь аж весною, перетворюсь на людину, а на іспитах що робитиму? З усіх предметів двійок нахапаю через тебе.

— Подумаєш, — сказав Кость, — дома його спати не вкладеш, а тут він, бачите, боїться на льоту заснути. Не бійся, не заснеш. Я відповідаю!

— Не засну?

— Звичайно, не заснеш. Восени засинають які метелики? Звичайні. А ми з тобою метелики незвичайні.

— А які ж ми?

— Ми з тобою людиноподібні метелики, ось які! — закричав на мене Малинін.

— Ну то й що? — запитав я Костя.

— А те, що на людиноподібних метеликів цей закон природи, може статись, і не поширюється!

— Може, не поширюється, а може статись, і поширюється!

Я хотів ще трохи полаяти Костя Малиніна за його легковажність, а надто за те, що він, маючи колекцію, приховав від мене такий жахливий закон природи, але в цей час над нами пролетів галасливий горобець і одразу ж повернув назад. Побачивши горобця, Малинін чомусь ураз знітився і поліз ховатися під дах.

Горобець причепився до стіни недалеко від мене і прицілився в мене одним оком. Пика горобця здалася мені дуже знайомою. Коли він повернувся до мене боком, я помітив, що у горобця немає хвоста. Тепер я його впізнав одразу: це був той самий куций горобець, з котрим я побився на подвір'ї за овес.

— Привіт, чепчик! — крикнув я своєму давньому знайомому. — Ти на мене не сердишся?

— Баранкін, ховайся негайно! — почув я за спиною голос Малиніна. — Він тебе здзьобає!

— Хто це мене здзьобає? Баранкін перед горобцями ніколи… — Не встиг я закінчити фразу, як Кость вилетів з-під даху, схопив мене за лапку і потяг під залізний жолоб.

У ту ж мить безхвостий горобець опинився на тому місці, де я тільки-но сидів. Помітивши, що я зник, він покрутив на всі боки головою, підібрався до сплячої крушинниці, дзьобнув, умить проковтнув і полетів далі, ніби нічого й не сталося. Я подивився з-під даху услід горобцю, потім перевів погляд на Малиніна.

— Я тебе забув попередити, Баранкін, — сказав Кость винуватим голосом, — що справжні горобці дуже люблять їсти метеликів, так що ти не дуже попадайся їм на очі…

Мені, звичайно, дуже кортіло висловити Костю все, що я думав у цю мить і про нього, і про життя метеликів, проте я мовчки склав лапки на грудях і стримався. Зрештою, я не Малинін, це він розпхинькався, коли стомився бути горобцем. А я Баранкін! Коли вже я перетворився на метелика, то я всі труднощі і всілякі нелюдські муки зноситиму мовчки, як справжній мужчина. Окрім того, у мене і сили не було лаятися з Малиніним, так мені хотілося їсти.

ПОДІЯ ДВАДЦЯТЬ ПЕРША

Кепка-зенітка

Почекавши, поки горобець полетить собі далі, ми з Костем обережно вилетіли з-під даху і подалися по нектар до клумби з квітами, що виднілась унизу. Я, як і досі, провалювався на льоту у повітряні ями, однак того відчуття, що я вмираю від радості, у мене тепер не було. І "ухати" мені чомусь раптом розхотілося.

— Птахи тільки зверху небезпечні, — сказав Малинін, — а що ближче до землі, то небезпека менша. На крайній випадок, побачиш горобця — замаскуйся.

"Замаскуйся!" А якщо, поки я їстиму нектар, мене самого з'їдять, тоді як?.. Мені так і кортіло поставити це запитання Малиніну, проте я знову стримався і промовчав. Квіти на клумбі росли рясно, їх тут було багато — і червоних, і білих, і синіх, — і від усіх так смачно пахло нектаром, як від маминого печива на кухні.

У мене від одного лише запаху нектару потекла слина і навіть млосно стало. Я вже не слухав, що говорив мені Кость. Я знайшов найбільшу квітку і закружляв над нею, вибираючи місце для посадки.

— Дави його! — почувся раптом за моєю спиною чийсь пронизливий голос. Я перевернувся в повітрі І І побачив поблизу двох хлопчаків з заступами; вони розмахували кепками й бігли до мене, гупаючи ногами.

— Це непарний шовкопряд! Дави! Я знаю його! — крикнув один з них і, заклавши пальці в рота, пронизливо свиснув.

За словами Костя я був капусником і до непарного шовкопряда не мав ніякого відношення, тож і не звернув на крик хлопчаків уваги. Я знову спокійненько собі перевернувся у повітрі і закружляв над тією самою найбільшою квіткою, від якої

так смачно пахло нектаром. В цей час ззаду мене накрила велетенська тінь, щось свиснуло біля крила і сильним поштовхом повітря мене кинуло на землю.

— Ур-ра! Збили! — загорлав один з хлопчаків, махаючи над головою кепкою. Голос хлопчини видався мені підозріливо знайомим.

— Ні, не збили! — сказав другий хлопчина. — Він заховався серед квіток! Шукай!

І голос другого хлопчини мені здався теж знайомим. Я придивився пильніше до винищувачів непарних шовкопрядів і впізнав своїх однокласників — Веньку Смирнова, того самого Веньку, що стріляв у нас з Костем з рогатки, коли ми були ще горобцями, і Генку Коромислова, Веньчиного прихвосня.

"Гаразд, Венько! — подумав я. — Твоє щастя, що я зараз метелик, а то я розрахувався б з тобою за все!" Тим часом Венька й Генка почали нишпорити по траві й шукати мене серед квіток. Проте я не розгубився. Я упав на землю, склав крильця й удав, що я не метелик, а сухий березовий листок. Хлопці тупцяли поруч зі мною, один з них навіть шпурнув мене носаком черевика. Дочекавшись, поки вони повернуться до мене спиною, я змахнув крилами й полетів.

— Ось він! — закричали винищувачі непарних шовкопрядів, але було вже пізно.

Я шугонув високо в повітря і зовсім несподівано опинився поруч з Малиніним.

— Я тобі кричу: "Тікай!" — напався на мене переляканий Кость, — а ти в квітку лізеш!

— Вони ж кричали: "Дави шовкопряда!" — а ти сказав, що я капусник!

— Дуже ці бовдури на метеликах розуміються! — сказав Кость, спускаючись на електричний годинник, що висів на стовпі над клумбою.

Я подивився, котра година, і почесав лапкою потилицю. На годиннику було вже рівно дванадцять, а наше життя знову йшло зовсім не так, як його розмалював Кость Малинін. Їсти хотілося все дужче і дужче, а Венька з Генкою і досі не відходили од клумби. Вони підморгували мені, махали руками, кивали головою і терпляче чекали, коли я знову спущусь на клумбу. Аякже, знайшли дурня! Я сподівався, що їм колись таки набридне чекати й вони підуть геть, і тоді ми з Костем наїмося нектару, проте ці бовдури почали знову свистати, махати кепками й обзивати мене всякими образливими іменами й прізвиськами.

— Від шкідників чую! — крикнув я, розізлившись. — Зінка Фокіна вас у саду на недільник чекає, а ви тут з метеликами забавляєтесь!

Після того Генка запустив у нас кепкою, а Венька спробував вилізти на стовп, але зірвався.

— Тут не поснідаєш, — сказав Кость так, ніби знав, про що я в цю мить думаю.

ПОДІЯ ДВАДЦЯТЬ ДРУГА

Прощавайте, хлопці! Може, більше не побачимось…

— Знаєш що, — сказав я Костю, — давай краще полетимо на який-небудь город. Там зараз добре, все доспіло: і буряки, і морква, і капуста! І квіти там є.

І людей мало.

— Ех ти, капусник нещасний, — сказав Кость. — Та з тобою не можна зараз летіти ні на який город.

— Це ж чому?

— Тому, що зараз на всіх городах таких шкідників, як ти, труять.

— Чим труять?

— Чим? Усілякими хімічними отрутами…

Після таких слів у мене крила так і опустились, а перед очима попливли якісь різнобарвні кружала.

— Що ж це виходить? — скипів я. — На вулиці от-от крила обірвуть, на городах труять, у небі горобці дзьобають… Для чого ж ми перетворювались на метеликів? Щоб з голоду здохнути?.

— Гаразд, Баранкін, — сказав Кость, — не хвилюйся. Пригощу я тебе нектаром! Летімо!

— Куди летімо?

— У шкільний сад!

— Там же наші дерева садять!

— От і добре! Ми там і нектару у квітнику наїмося, і заодно з нашими хлопцями побачимося…

Кость Малинін сказав це так, ніби він страх як сумує за хлопцями з нашого класу.

— В школу то в школу, — погодився я. — Хлопці знайомі! Може, не займуть…

Мені, правда, й самому теж закортіло побачити хлопців. Я навіть не знаю, чому. І хоч у цю мить мені більш за все на світі хотілося їсти, мені раптом ще дуже захотілося пролетіти повз нашу школу, повз вікна рідного класу, з яким у мене було зв'язано стільки чудових спогадів! Хто сказав "чудових"? Хто сказав "повз вікна рідного класу"? Невже це сказав я, Баранкін? Що це зі мною відбувається? Я, здається, вже схибнувся з розуму від цього голоду. Щоб прийти до пам'яті, я взяв і стрепенувся, як собака після купання.

І правильно зробив, бо мої жалібні думки від цього розлетілися у різні боки, немов бризки, і мені одразу полегшало. І тепер я міг думати про зустріч мужньо, без будь-яких переживань, не те що Кость Малинін. У нього, тільки-но він заговорив про хлопців, очі зробилися великі-превеликі і, мені здалося, навіть мокрі-премокрі.

— Там і поснідаємо, — сказав сумно Кость Малинін,

— І пообідаємо, і повечеряємо, — додав я весело, відчуваючи, що одного сніданку мені буде вже замало.

Злетівши з годинника, ми наввипередки подалися до шкільного саду. Перший раз у житті ми летіли з Костем до школи з такою швидкістю, з якою бігли із школи додому. Я, звичайно, був певен, що першим прилечу в сад. Яким же було моє здивування, коли я одразу ж відстав од Малиніна на три будинки. Я спочатку навіть не повірив своїм очам. У нас у класі Кость вважався найслабшим хлопцем, а зі мною на уроках фізкультури ніхто навіть не ризикував змагатися. З фізкультури в мене завжди була п'ятірка. Тільки моя мама чомусь ніколи не визнавала цю п'ятірку за справжню. Я вирішив наддати льоту і замахав своїми жовтими трикутничками, неначе божевільний, однак і це не допомогло. На своїх розмальованих крилах Кость-махаон цього разу летів рівно, як по лінійці, розтинаючи крилами повітря і здіймаючи круг себе просто-таки художній свист, а я, як і раніше, провалювався у повітряні ями, хилитався з боку на бік, перевертався і тихо падав то на одне крило, то на друге.

Помітивши, що я відстав, Кость Малинін, — мені аж соромно стало, — вернувся назад і сказав мені, Баранкіну, першому силачеві нашого класу, слова, котрі я довіку не забуду: "Гей, ти, капуснику! Ти що, не можеш летіти швидше? Що ти весь час відстаєш?" Сказавши це, він на зло мені знову легко обігнав мене, потім знову повернув назад, знову випередив і крикнув: "Баранкін! Ти чого ото летиш, як пиріг з капустою? Дави на всі педалі! Нектар близько!" Цих слів Малиніну я теж ніколи не забуду.

Коли він, гребучи своїми крилами, неначе веслами, ще раз пролетів гордо повз мене, я вхопив його за задні лапи й у такий спосіб причепився до Малиніна на буксир. Переконавшись, що я від нього не відстаю, Кость перестав обзивати мене всякими словечками, і хоч як намагався од мене відірватися, але тепер йому це ніяк не вдавалося.

— Щось важко летіти стало! — сказав Кость, — Видох — вдох-ох-ох-ох!

— А по-моєму, значно легше! — сказав я і подумав: "Хай Кость попрацює за двох, раз у нього такі крила. Я теж торбичив його на своєму хвості, коли був горобцем, а тепер можу і відпочити трошки".

Склавши крила, я летів слідом за Малиніним, отримуючи насолоду від художнього свисту Костевих крил і для годиться коли-не-коли помахуючи своїми рівнобічними трикутничками. Отак на буксирі Кость дотяг мене до самої школи, до того місця, де наш клас садовив дерева.

— Гальмуй! — крикнув я Костю, коли він, відсапуючись, перетягнув мене через верхівку і попрямував повз огорожу до цегляного будинку нашої школи.

Сівши на підвіконня на третьому поверсі, ми підповзли до краю і подивилися вниз.

В саду кипіла робота. Одні, весело перемовляючись, копали ями, другі обережно опускали в землю саджанці і поливали їх із лійок водою. Кость Сергєєв навмисне вимазався землею і кривлявся. І всі сміялись. Всі були задоволені! І всім було хороше!

— Ну й хай працюють! — сказав Кость. — Вони працюють, а ми будемо їсти нектар. Якби вони довідалися, що ми зараз будемо їсти справжній нектар, вони нам напевне позаздрили б…

— Кому це — нам? — спитав я.

— Нам, метеликам… — сказав Кость Малинін непевним голосом.

Я згадав "сплячу красуню", котру проковтнув безхвостий горобець, прислухався до бурчання у своєму голодному животі, поглянув з ненавистю на горобців, що пурхали в шкільному садку, і сказав:

— Авжеж, авжеж. Вони б нам позаздрили… — я сказав це без будь-якого ентузіазму, одвернувся від хлопців і побачив, як у шкільні ворота влетіли на велосипедах Мишко Яковлєв і Алик Новиков (він сидів на багажнику).

Щось голосно викрикуючи, вони підкотили до Зінки Фокіної і, скочивши на землю, почали про щось розповідати їй і всім нашим, що збіглись до них. В саду запанувала тиша. Ніхто більше не сміявся, не жартував, а Кость Сергєєв навіть витер землю з лиця і перестав кривлятися.

— Щось трапилося, — сказав Кость,

Я промовчав. Мишко і Алик, поговоривши із старостою нашого класу, знову сіли на велосипеди і поїхали. Зінка Фокіна подивилась з-під руки їм услід, потім підкликала ще трьох наших хлопців, відібрала у них заступи і дала їм якесь завдання. Хлопці подалися на вулицю і розбіглися в різні боки.

— Шукають когось… — сказав Малинін.

— Не когось, а нас з тобою! — сказав я Костю.

— Ну і хай! — сказав Кость. — Вони хай шукають, а ми тим часом будемо їсти нектар. Летімо!

Я промовчав. Їсти хотілося нестерпно, і нектар був близько. Але і горобці були теж поруч, і їх цвірінчання геть псувало мені апетит.

"Як би вони нас все-таки не з'їли з Костем..." — подумав я, дивлячись на горобців, що пурхали поміж клумбами. Подумав я про одне, а сказав, звісно, зовсім інше.

— Летімо! — сказав я голосно й рішуче і подумки додав тихо: "Прощавайте, хлопці! Якщо нас з Костем з'їдять горобці, то ми, мабуть, більше ніколи не побачимось!.."

Прицілившись на клумбу з квітами, я розпростав крила і шугнув ластівкою з підвіконня донизу, ніби з купальної вишки в крижану воду...

ПОДІЯ ДВАДЦЯТЬ ТРЕТЯ

Протичхальне щеплення

В повітрі від квітів знову запахло смачним нектаром, як, бувало, на кухні од маминого печива. У мене потекли слинки й знову запаморочилась голова. Я склав крила, взяв приціл на найбільшу квітку і пірнув у неї сторч головою, але промахнувся (не дивно!) і врізався в траву по самі п'яти своїх задніх лап. Довелося вибиратися з трави і починати все спочатку.

Цього разу я видряпався на квітку по стеблині і запустив хоботок у самісіньку середину квітки, туди, де, за моїми підрахунками, мав знаходитись нектар. Проте такого жаданого нектару у квітці не виявилося. Запах нектару був, а самого нектару не було. Пахло гарно, точнісінько, як мамин порожній флакончик з-під духів, а поживитися було нічим. Тоді я і заліз у квітку просто головою, так, що у мене назовні одні крила й ноги

стирчали, і почав нишпорити у темряві хоботком по стінках, але в цей час з квітки хтось поліз мені назустріч.

Я вирішив, що це якийсь сторонній метелик устиг раніше від мене залізти у квітку і з'їсти весь нектар. Од самої цієї думки мене просто зло розібрало. Ти через цей нектар, можна сказати, життям ризикуєш, а н тебе його з-під самого носа злизують. Я взяв, і буцнув метелика головою. Той погрозливо загув і буцнув мене, а потім вперся своєю головою в мою голову і вичавив мене з квітки геть, як вичавлюють пасту для зубів із тюбика. Я зі злості ударив крилами по тичинках з такою силою, що пилок квітки здійнявся стовпом і поглинув мене, неначе хмара. Я від цього пилка мало не задихнувся.

— Гаразд, метелику, — сказав я, розганяючи крилами пилок, — тільки-но з'явись на світло, я тобі всі лапи… Ап-ап-чхи!.. Я тобі покажу, як чужий нектар… А-а-п-чхи!..

Поки я чхав, дивлюся — із квітки вилазить… тільки не метелик, а бджола, найсправжнісінька бджола, геть смугаста, неначе вона у піжамі. Вилізла із квітки і ухняпилась у мене своїми буркалами. Вона на мене дивиться, а я сиджу на краю квітки і чхаю на неї і, головне, стриматись ніяк не можу. А бджола, певне, так розгубилась, що навіть гудіти перестала. Я чхаю, а вона лапкою витирається, я чхаю, а вона витирається і мовчить. Разів десять я, напевне, на бджолу чхнув, не менше, а потім отямився і похолов од жаху. "Баранкін, — сказав я сам до себе, — на Кого ти чхаєш, Баранкін? Ти на бджолу чхаєш, нещасний капусник… Ось вона зараз тобі… апчхи!., як зробить протичхальнє щеплення, то знатимеш… як чхати на бджіл!.. Адже тебе, коли ти. був людиною, кусали один раз бджоли, так що ти… знаєш, чим це пахне!.."

"Знаю!" — відповів я сам собі і, як сидів на краю квітки, так і впав навзнак у траву.

Беркицьнувшись кілька разів через голову і хутенько змотавши свій порожній хоботок, я злетів і понад самого травою дременув од бджоли у кущі, подалі від клумб, через доріжку, за дерева, туди, де серед стовбурів маячило щось строкате, схоже на крила Костя.

Я гадав, що Малинін злякався і кинув мене одного посеред клумби: виявляється, його в кущі теж загнала бджола, вона і зараз все ще ганялась за ним і щось грізно гула на своїй бджолиній мові.

"Так йому і треба! — подумав я, спостерігаючи, як бджола настирливо переслідує Костя. — Жаль, що бджола лише одна. Я б зараз сам напустив на Малиніна штук сто бджіл, щоб він наступного разу не молов язиком і не вводив нікого в оману. "Будемо пурхати з квітки на квітку!.. Щодуху! Крилом мах! Неначе пух-ух-ух! Нектару наїмося!.." От і нехай зараз бджола пригостить його таким "нектаром", щоб йому вдруге не закортіло перетворюватися на метелика… Апчхи!"

— Рятуйте! — закричав в цей час Малинін. — Баранкін! Де ти? Ой мамо!

Мені хотілося, щоб бджола довше поганяла Костя і провчила його як слід, проте, коли він зарепетував, та ще таким жалібним голосом, мені його навіть шкода стало. Бджола його вжалить, а він візьме і захворіє або, що ще гірше, помре від бджолиної отрути. Що я з ним тоді робитиму? Іще я згадав, що Малинін не людина, а метелик. Я ж не знаю, як метелики переносять бджолину отруту, а може статись, вони її зовсім не переносять…

Схопивши в лапки легенький сучок, я підлетів до бджоли ззаду і що було сили торохнув її по голові. Бджола від такого

удару впала в кущі, а в мене від голоду потемніло в очах і я, завалюючись на один бік, став падати в траву…

ПОДІЯ ДВАДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТА

… Але починає діяти жахливий закон природи

Коли я розплющив очі, я побачив, що лежу на березі великої калюжі, а біля мене сидить мій найкращий друг Малинін і обмахує мене своїми розмальованими крильми.

Взагалі-то я не знаю, навіщо я розплющив очі, бо розплющувати їх мені зовсім не хотілося. І ухати мені теж більше не хотілося. І охати не хотілося. І ахати не хотілося. І бажання пищати від радості теж зникло. А від чого тут пищати? У носі весь час від цього клятого пилка свербить… Ап-чхи!.. І в животі зовсім зникло кудись відчуття, ніби ти вмираєш від радості… Ап-чхи! Тобто, відчуття, що ти вмираєш від чогось, лишилось, тільки от від чого?.. Напевне, від голоду… Все кудись щезло! Тільки одне завмирання духу лишилося. Дух у мене весь час чомусь завмирав і завмирав. І завмирав він чомусь все дужче й дужче. От зараз завмре зовсім і кінець… Ап-чхи! Навіть чхнути сили немає…

— Ти чого лежиш, Баранкін? — спитав мене Кость.

— Захотілось полежати, от і лежу, — сказав я, — Ап-чхи!.. Та що це, ніяк не можу прочхатися.

— Простудився, чи що? — спитав Малинін.

— Не простудився, — сказав я, — а наухахохався-…

Малинін якось сумно-сумно похитав головою, зробив видох — вдох-ох-ох і сказав:

— А знаєш, де ще можна поїсти нектару?

— Іди ти зі своїм нектаром знаєш куди… Ап-чхи!..

Я зміряв Малиніна презирливим поглядом з ніг до голови і мало не розреготався.

Він сидів на березі калюжі, геть обмазаний пилком, одне крило у нього стирчало дибки, а друге звисало, мов вухо в собаки. І вигляд у нього був такий нещасний-пренещасний, що мені його стало знову шкода, та на цей раз я взяв себе в руки.

Зібравши останні сили, я мовчки підповз до калюжі і став з насолодою пити з неї звичайну дощову воду. Малинін попробував ще раз заговорити зі мною, але я тепер на всі його запитання відповідав мовчанням. Я вирішив ніколи в житті взагалі більше не розмовляти з ним.

Я демонстративно пив з калюжі сиру воду (це замість обіцяного нектару!) і розмірковував. Невже я все-таки помилився? Проте ні, не може бути, щоб на землі не існувало такого життя, про яке я мріяв там, на лавочці у дворі. Є таке життя, і я його що б там е. знайду! Просто ми з Малиніним Костем не його шукали. Звичайно, наше перетворення на метеликів і горобців було помилкою. Тепер це цілком ясно. Їх життя тільки збоку виглядало прекрасним, а насправді воно виявилось просто жахливим. Але чому? Я мовчки пив воду, думав, думав і вирішив, що такого життя, про яке ми мріяли з Костем, напевне, взагалі на землі нема…

В цей час повз мене берегом калюжі пробіг мурашка. Мурашка то біг, то зупинявся, а я дивився на нього і з мукою думав: "... Коли такого життя нема на землі, то, може статись, воно є там, під землею, і коли від усяких турбот і напастей не можна втекти на крилах, то, може, від них можна сховатися, ну, приміром, у тому ж мурашнику..."

Я подивився услід мурашці і з сумнівом похитав головою. Сховатися в мурашнику, звичайно, можна, але що робити з мурахами? Вони ж, можна сказати, знамениті трудяги. Скільки я не спостерігав за ними, ніколи не бачив, щоб мурашки просто так сиділи і нічого не робили. Весь час вони чи кудись біжать, чи звідкись повертаються і завжди з собою тягнуть чи листок, чи грудочку землі, або й соснову голку... І на мурашник коли не глянеш, весь час вони його ремонтують, з ранку до вечора...

От перетворишся на мурашку, а вони візьмуть і примусять разом з ними пихтіти на будівництві... Та ні, коли вже ризикнути, то перетворитись на будь-кого, тільки не на мураха!.. А на кого? На кого ж все-таки треба перетворитися, щоб знову не ускочити в таку халепу, з якої ми з Костем ледве ноги винесли. На кого ж треба перетворитися? На кого?..

І тут я раптом згадав, що в той злощасний день на загальних зборах Алик Новиков чомусь обізвав нас трутнями! Трут-ня-ми! Хвилиночку! Хвилиночку! А що таке трутні? А трутні — це, між іншим, і є ті самі створіння, у яких саме таке життя, про яке ми мріяли з Костем на лавочці! І не "здається", а абсолютно точно. Навіть дуже точно! Тому їх і називають трутнями! А коли все це так, тоді чому ж ми перетворювались на горобців і метеликів? От дурні! Які ж ми з Костем були безпросвітні дурні!

— Малинін! — загорлав я (коли я зрозумів нашу помилку, я, звісно, одразу ж перестав сердитись на Костя і вирішив негайно

поділитися з ним своїм відкриттям). — Малинін! Ох і дурні ж ми з тобою, Малинін!

— Авжеж, дурні! — охоче погодився зі мною Малинін. — Особливо ти, Баранкін!..

— Так, я просто круглий ідіот, Малинін! І як це мені одразу не спало на думку!.. Скільки даремно часу згаяли!

— Отож-бо! — відгукнувся Кость.

— І навіщо нам з тобою було перетворюватись на горобців і метеликів?

— От я тебе про це і хочу запитати, Баранкін! — сказав Малинін. — Навіщо нам треба було перетворюватись на горобців і метеликів?

— Коли нам одразу ж треба було перетворитись на трутнів!

— Як — на трутнів? Чому — на трутнів? — злякався Кость Малинін.

— Бо трутні тому й називаються трутнями, що вони в житті нічого не роблять або роблять тільки те, що їм захочеться! А ми з тобою на лавочці саме про це і мріяли!

— Знаєш, Баранкін! — сказав Малинін противним голосом. — Я через тебе вже стільки витратив сил на те, щоб нічого не робити, що краще б я весь цей час щось робив!

— Малинін! — закричав я. — Але ж я теж не менше тебе на те сил витратив! А тепер ми перетворимося на трутнів і від усього цього відпочинемо!

— Як перетворимось! — заволав Кость Малинін. — Знову перетворимось? Ну, знаєш, Баранкін! Годі з мене, Баранкін! Я і так за ці два рази наперетворювався по горло!

— Костю! Так ті ж два рази не рахуються! Раз не в того, в кого треба, перетворювались, значить, не рахується!

— Чому це — не рахується!

— Тому, що треба ж нам нарешті перетворитися на того, на кого слід було перетворитися… А перетворитися нам треба було на трутнів!..

— Та на яких трутнів?.. — несподівано спокійно-байдуже спитав Кость.

— Та ти що? — здивувався я. — Не знаєш які бувають трутні?

— Не знаю, які бувають трутні, — відповів Малинін, враз потягуючись і позіхаючи.

— Ну що ти, Костю, — сказав я розгублено, — ти повинен знати, які бувають трутні…

— Чому це, я повинен?.. А сам ти, Баранкін, знаєш?..

Я хотів по інерції обуритися, що я, мовляв, знаю, які бувають трутні, але поперхнувся і нічого не сказав, бо, чесно кажучи, я…

я не мав найменшого уявлення, які вони, ті дивні створіння, на котрих нам давно треба було перетворитися з Костем Малиніним! Натомість я сказав зовсім інше.

— Та ти що, Малинін, — сказав я, — пам'ятаєш, нам Ніна Миколаївна розповідала про трутнів і малюнки показувала…

— Не пам'ятаю, — сказав Малинін, — і ти не можеш пам'ятати…

— Це чому?

— Тому що на тому уроці ми разом з тобою винаходили нову мову… — Його правда, на тому уроці ми з Костем, дійсно, обоє не слухали Ніну Миколаївну: в цей час ми винаходили нову мову, що її на всій земній кулі розуміли б лише двоє людей — я і Кость Малинін. Зрозуміло, що нам було не до Ніни Миколаївни і її трутнів…

— Зажди, Малинін, — сказав я, — але ж ти інколи поглядав на дошку?

— Ну то й що?

— О, може, ти хоч краєчком ока бачив, який вигляд мають ті трутні?

— Нічого я не запам'ятав, — сказав Малинін, знову потягуючись і позіхаючи.

— А може, ти все це мені навмисне говориш, щоб не перетворюватись на трутнів?

— Ні, слово честі!!!

Це був жахливий удар. Ні я, ні Малинін не мали найменшого уявлення, який вигляд мають трутні, що на них нам треба було перетворюватись…

— То що ж виходить? Виходить, перетворення відміняється? Виходить, перетворення не відбудеться?! А як же ВОНО може відбутися, Баранкін, коли ти не уявляєш, який вигляд має ТЕ, на ЩО ти повинен перетворитися! І навіщо я на тому уроці займався сторонньою справою? Ех, Баранкін, Баранкін! Ніну Миколаївну треба було слухати, а не нову мову винаходити!

— Тру… Тру…" Тру… — раптом ні з того ні з сього забурмотів Малинін собі під ніс. — Згадав, згадав… Бджілки такі маленькі… з кри… з кри… з кри…

З цими словами Малинін якось дивно захитався і почав падати на бік.

— З кри… з кри… з кри… з крилами! — підхопив я. — Правильно, Малинін!

Згадав! Тепер і я згадав малюнок, на якому було зображено трутнів. Він висів на дошці в нашому класі… Це були бджоли, такі маленькі бджілки нашого, чоловічого, так би мовити, роду з невеличкими прозорими крильцями… Все!!! От тепер ми зрештою відпочинемо з Костем як слід! Відпочинемо від усього на світі. Всі надії, весь мій ентузіазм і навіть даремно розтрачені сили — все, все повернулося до мене!

— Вставай, Малинін! — загримав я на Костя. — Нема чого тобі тут розлежуватися! Працювати треба! — сказав я, розуміючи під словом "працювати" те саме єдино необхідне,

єдино вірне, єдино не дурне перетворення на трутнів, яке нам треба було зараз здійснити.

— Вставай же, Малинін! — загорлав я, тремтячи від нетерпіння і бажання поповнити Костевою і моєю персоною лави трутнів на земній кулі.

Проте мої радісні крики не справили чомусь на Костя ніякого враження.

Малинін усе ще лежав на боці, щось промурмотів мені у відповідь, проте я не зрозумів жодного слова.

— Що ти говориш? — запитав я його.

— Хри… Хр-ри… — прохропів Кость.

— Костю, та що з тобою? — кинувся я до Малиніна і що сили затряс його за лапку. — Ти що?.. Прикидаєшся, що спиш, чи що? Отже ти не хочеш перетворюватись на трутнів! Ну і грець з тобою! Я і один можу!

— Хр-ри… — одізвався Малинін і тут же почав молоти таку нісенітницю, що я зрозумів: Кость не прикидається, він спить!

Кость Малинін спить! Він заснув. Згадав про трутнів і заснув в останню мить. У таку хвилину! Перед таким перетворенням! Заснув згідно за всіма жахливими правилами й законами природи, за якими восени засинають усі справжні метелики… Заснув і навіть не попередив мене, а ще казав, що цей "закон" на нас, на людиноподібних метеликів, не поширюється, а сам узяв і заснув, як та "спляча красуня", яку проковтнув горобець… Добре, що поблизу нема горобців… Нема! Поки що нема, а чи довго їм з'явитися? Треба будити Костя Малиніна,

швидше будити... Будити, поки не пізно, поки не з'явилися кляті горобці!

Я термосив Костя за лапи, я штовхав його в бік, я смикав його за крила, але все марно — Кость Малинін не прокидався. Мені стало моторошно:

— Костю! — зарепетував я. — Прокинься негайно ж! Чуєш? Або ми з тобою на все життя посваримось!

— Хр-р-ри... — сказав Кость Малинін.

"Коли він заснув, як людина, то я його, звісно, розбуджу, — подумав я, — а коли він заснув, як метелик, до самої весни, та ще за розкладом, то я... то я... Його все одно розбуджу! Я повинен його розбудити, хоч би що там було! Треба йому... Що йому треба?.. Ні, треба його! Що його треба?.. Знаю!.. Треба його облити водою!.."

Я злетів з камінчика до калюжі, набрав через хоботок води і раптом почув за кущами голоси хлопців з нашого класу. Вони наближалися...

ПОДІЯ ДВАДЦЯТЬ П'ЯТА

Такий метелик, як я, у них в колекції є

— Несправедливо! — сказав Кость Семенов, виходячи із-за куща. — Ми тут усі працюємо, а Баранкін з Малиніним де-небудь у кіно сидять...

Усі загалдикали, а я подумав: "Вам би таку картину показати, яку ми з Костем бачили!.."

— Правильно говорить Семенов, — сказала Віра Большова. — Коли працювати, то всім, а не працювати, то теж усім…

— Баранкін з Малиніним завіялися, а Смирнов і Пенкін взагалі не з'явилися! — сказав Семенов.

"От ще невчасно приперлись сюди, — подумав я, ховаючись за кущик трави. — Цікаво, довго вони збираються тут стовбичити чи ні?.."

— Та вигнати цього Баранкіна із школи! — закричала Ерка не своїм голосом. — Годі з ним панькатись!

— Куди його виженеш? — сказала Фокіна. — На вулицю, чи що?

— Чому — на вулицю? — відповіла Кузякіна. — Перевести в триста п'ятнадцяту школу…

— А чому в триста п'ятнадцяту? — спитав Кость Семенов.

— Тому, що ми з цією школою змагаємось… От і нехай Баранкін там отримує двійки! Нам це буде навіть вигідно!..

— Значить, ти, Ера, пропонуєш перевести в іншу школу Юркові двійки? — сказала Фокіна. — А що з Баранкіним робити?

— Гаразд, ви тут розбирайтесь, а ми пішли газировку пити! — сказав Кость Семенов.

— Обридло про цього Баранкіна слухати, — додав Валя Череваткін. — Ходімо.

— Юннатів прошу залишитись! — сказала Фокіна.

Хлопці пішли, а дівчатка розсілися на галявинці навкруг Зіни Фокіної, хихикаючи і про щось перемовляючись між собою.

— Тихіше, дівчата! — сказала Зінка Фокіна, розкриваючи товсту книгу. — Не відволікайтесь, будь ласка! Темою нашого сьогоднішнього заняття є…

— Метелики! Метелики! — заверещали дівчата, розмахуючи сачками.

— Правильно! Метелики! — підтвердила Зінка і почала гортати книгу.

Метелики? Це що значить? Це значить… Я і Кость — тема сьогоднішнього заняття… Ну, знаєте! Я ледве не поперхнувся тією самою водою, якою збирався окропити Костя Малиніна. Оце так-так!.. Тепер мені зрозуміло, навіщо ці юннатички-лунатички з собою сачки прихопили: щоб ловити нас, метеликів! Мабуть, тепер будити Костя навіть небезпечно… Я вилив із хоботка воду. Прокинеться ще, крилами замахає спросоння, а дівчата його тут і цапнуть… Що ж з ним робити? От напасть! Сховати його, чи що?.. Ось клаптик газети. Взяти і прикрити його папірцем, щоб ніхто не побачив… Я вчепився у клаптик газети і потяг його до Костя Малиніна.

Зінка Фокіна поправила окуляри, прокашлялась і заходилася читати страшенно противним голосом:

— "Метелики — одне з найцікавіших явищ у світі комах…"

Я зупинився на мить, щоб перевести подих, і знову завзято потяг клаптик газети через стежку. (Найнебезпечніше місце!

Хоч би не помітили!) Перетягнувши папірець через стежку, я пірнув у траву і озирнувся. Все ніби було гаразд. Кость, наче нічого й не сталося, хропів уві сні. Дівчата сиділи сумирно. Фокіна і далі бубоніла:

— "... Велике значення метелики мають і для господарської діяльності людини..."

— Ой Зіночка! Метелик! Метелик! — раптом закричала одна з юннаток нелюдським голосом.

Я так і завмер.

— Де? Де метелик? Який метелик? — заверещали разом усі дівчата.

— Та ось! Біля калюжки у траві! Невже не бачите?!

Зінка Фокіна загорнула книжку, втупилась очима у траву і насторожилась, немов міліцейська собака. Я від жаху аж упрів.

"Все пропало! — майнуло у мене в голові. — Котрогось із нас помітили! Але кого? Мене чи Костя?.. Тільки б не Костя, тільки б не Костя!.."

Запанувала тиша. Я стояв, як дурень, біля клаптя газети, витираючи лапою піт з чола, і дивився на дівчат. Мені здавалось, що вони всі дивилися на Костя Малиніна, а я стояв і дивився на них (а що я ще міг робити?).

— Так, — сказала Фокіна, поправляючи окуляри і дивлячись кудись у мій бік, — капусник з сімейства біланів. Не звертайте уваги, дівчата! Такий метелик у нашій колекції є!.. — Вона знову уткнула свого носа у книжку, а я на радощах навіть розізлився.

"У них в колекції є такий метелик, як я!.. Аякже? Тримайте ширше кишеню! Юннатики-лунатики!"

Я показав лапою "носа" дівчатам, котрі після слів Фокіної одразу ж втратили до мене будь-який інтерес. Зрештою, мені це було на руку, тепер я міг, не привертаючи на себе уваги, швиденько прикрити Костя від дівчачих очей клаптем газети.

На рахунок "раз" я підтягнув папірець до Костя, на рахунок "два" я почав піднімати той папірець на ребро.

Але вітер зненацька вирвав папір з моїх лап і поніс над травою.

— Ой Зіночка! — знову заверещала одна з юннаток так, ніби її ужалила змія. — Ви тільки гляньте, який метелик! По-моєму, у нашій колекції такого нема!

— Дівчата! Перестаньте відволікатись! — сказала невдоволено Фокіна. Вона відвела свій погляд од книги та так і закам'яніла з витріщеними очима. — Що таке?.. — зашепотіла вона перелякано. — Не може бути! Ой дівчата! Я, мабуть, сплю! Ущипніть мене!.. Ой подружки! Та це ж ма-ха-он! Справжній Мааков махаон із Уссурійського краю… Як же він тут опинився? Махаон у нашому місті? От диво! Разюче явище! Справжнє відкриття! Тема для наукової доповіді!

Бурмочучи ці слова, Фокіна встигла взяти у когось із дівчат сачок, підвестися, зробити крок уперед і закам'яніти на одній нозі.

І от сталося те, чого я боявся найбільш за все на світі: гурток юннаток на чолі з Зінкою Фокіною помітив сплячого махаона, тобто не махаона, а сплячого Костя Малиніна, і тепер

моєму найкращому другові загрожувала, можливо, найсмертельніша із усіх небезпек, які ми зазнали з ним протягом усього цього часу…

— Дівчата! — скомандувала пошепки Зінка Фокіна отетерілим юннаткам. — Оточуйте, тільки тихо… Чур, ловити буду я сама!..

Мовчки, з сачками наготові, дівчата почали оточувати сплячого Малиніна, того самого Костя Малиніна котрого вони, дякуючи своїй недосвідченості, вважали Мааковим махаоном, що чудом залетів у наше місто із далекого Уссурійського краю!..

ПОДІЯ ДВАДЦЯТЬ ШОСТА

В морилку, потім у сушилку… і в розпрямилку…

— Зараз ми його впіймаємо! — просичала Фокіна, хитаючись на одній нозі й боючись налякати Костя. — Спіймаємо і в морилку, потім у сушилку, потім у розпрямилку…

— Хр-р-ри… — долинув до мене голос Малиніна, що тим часом солодко спав…

Кость спав і навіть не підозрював, яку страшну загибель готувала йому староста нашого класу Зінка Фокіна. Не можна було гаяти жодної миті.

Бо, на нашу біду, повернулися хлопці і теж приєдналися до Зінки Фокіної, і теж висловили палке бажання піймати Костя Малиніна… тобто махаона, і посадити його в морилку. (От лобуряки нещасні! Що завгодно робитимуть, аби не працювати!)

Венька Смирнов і Генка Коромислов, що тільки-но з'явились на дільниці, теж вирішили взяти участь у цій жахливій справі. Венька розштовхав дівчат, глянув на Костя Малиніна і загорлав:

— Та ми ж цього типа недавно з Генкою на вулиці ловили!..

Зінка Фокіна, замість того, щоб зробити Смирнову і Коромислову зауваження з приводу того, що вони запізнилися на недільник, тільки засичала на Веньку, а дівчата, скориставшись плутаниною, відтіснили всіх хлопців у кущі і почали стискати навколо Костя Малиніна смертельне коло.

Що робити?

Я вилетів із трави, підлетів до Зінки Фокіної і, кружляючи біля її правого вуха, почав благати її, щоб вона залишила у спокої Костя Малиніна.

— Зіночко! — просив я. — Зупинись! Це ж не метелик! Не махаон це! Це Малинін!

Проте Зінка Фокіна відмахнулась од мене, як від надоїдливої мухи.

— Дівчата! Та що ж ви робите! — благав я відчайдушно.

Але вони всі ніби поглухли і посліпли: не бачили і не чули мене, ніби я взагалі не існував на світі. Смертельне коло дедалі вужчало.

Я заметався, потім злетів угору, залишилось тільки одне: збити сплюха з каменя — взяти його на таран! Можливо, він хоч від удару прокинеться. Склавши крила, я ринувся вниз, ковзнув над травою і щосили буцнув Костя головою в бік. Від сильного

удару в голові у мене все пішло кругом і перед очима попливла веселка, а Кость зірвався з каменя, підскочив, злетів, прокинувся у повітрі і як очамрілий завертів очима.

— Костю! Роби свічку! Свічку роби! — закричав я не своїм голосом.

— Яку свічку? — сказав здивовано Кость Малинін, протираючи заспані очі.

Тоді я схопив його за лапу і потягнув за собою в небо стрімко вгору. І звідки в мене тільки сила взялась. В одну мить я підняв Костя Малиніна, як на ліфті, вище кущів.

Унизу, десь там, під нами, дико верещали.

— Це що, велика перерва? — спитав мене Кость сонним голосом і знову заплющив очі.

— Яка ще перерва? — сказав я, піддаючи Костю ззаду лапою, щоб він хоч трохи прийшов до тями. В очах у мене все ще мінилося північне сяйво. — Ти що, досі не прокинувся, чи як?

— Зараз, зараз! — сказав Малинін. — Зараз я наїмся нектару і сяду за геометрію… А цьому Мишкові треба крила обірвати…

— Якому Мишкові?

— Яковлєву… із сімейства відмінників. Щоб він знав, як погоджуватися підтягати нас у неділю…

Малинін хотів ще щось сказати, але раптом перестав махати крилами, голосно захропів і впав у кущі, в самісіньку гущавину.

— Костю! Не засинай! Пропадеш! — заволав я і пірнув слідом за своїм другом у бузок, чіпляючись на льоту крильми за сучки і листя.

Від удару об гілку Кость знову прокинувся. Гілкою назад і вперед повзали мурашки; вони снували у мене під ногами, і мені довелося двом з них дати гарного запотиличника, щоб вони не лізли не в своє діло у такий, можна сказати, критичний момент.

— Негайно перетворюйся з метелика на трутня, чуєш! — сказав я Костю, розганяючи мурашок.

— На якого трутня? З якого метелика? Ти що, Баранкін, з глузду з'їхав, чи що? — сказав Малинін і завалився на бік.

Певне, у сонного Малиніна так усе переплуталось у голові, що він уже нічого не тямив і взагалі ніс якусь ахінею. Тоді я підняв його на крила:

— Перетворюйся на трутня! Чуєш, Малинін?

— Як це може людина перетворитися на трутня? Ти, Баранкін, фантазей… із сімейства людовеїв… тобто людинаків… тобто… я спати хочу, — пробелькотів Малинін і перевернувся на другий бік.

Було чути, як по саду з виском і криком нишпорили дівчата. Якщо вони помітять у кущах барвисті крила Костя-махаона, ми пропали.

— Ти перетворишся на трутня чи ні? Останній раз тебе питаю! — я знову підняв Малиніна, при цьому я встиг фицнути задніми лапами двох нахабних мурашок, котрі намагалися заповзти мені під живіт.

— Гаразд, Баранкін! — промимрив Кость. — Коли вже тобі так хочеться… Тільки я спочатку посплю…

— Ні, спочатку ти перетворишся на трутня, а потім будеш спати! Слухай мою команду! — я схопив Костя за передні лапи, затряс що було сили, примовляючи: — Повторюй за мною! Повторюй за мною!

Ні вдень, ні вночі

Метеликом бути не хочу!

А хочу я бути трутнем

Веселим і безтурботним!

— Ось він де заховався! — писнула неподалеку Зінка Фокіна. — Я так і знала, він далеко не полетить! Дівчата, оточуйте кущ!

"Все, нас виявили! Ми пропали! — подумав я. — І Малинін знов заснув! І тепер я вже нічого не зможу вдіяти!"

У мене при одній тільки цій думці опустились крила, і я навіть махнув лапою на мурашок, котрі знову наповзали з усіх боків.

"Хай повзають, — промовив я подумки, — тепер все одно…"

І раптом саме в цю мить я почув сміх Костя Малиніна.

Я з жахом поглянув у його бік — чи не з'їхав він часом уві сні з розуму од усіх цих переживань — і бачу, як дві мурашки повзають біля його живота і лоскочуть Костя своїми вусиками. Вони його, "значить, лоскочуть, а він, значить, сміється, тихо, правда, сміється, але сміється, спить і сміється. От бовдур, і як же я забув, що Кость Малинін найбільш за все на світі лоскоту боїться. Я ще в таборі будив його з допомогою лоскоту. От спасибі мурахам, що нагадали. І, не гаючи більше часу, я всіма чотирма лапами почав лоскотати Костя. Тихий сміх Костя-махаона одразу ж перейшов на регіт, і він прокинувся. Враз прокинувся! І очі розплющив, і вмить сон куди й подівся…

Трясеться весь, регоче, заливається як недоумкуватий, лапами за живіт — хапається і промовляє, захлинаючись од сміху:

— Ой Баранкін! Ха! Ха! Навіщо ти мене лоскочеш? Ха! Ха! Ха!

— Ха! Ха! Ха! — відповідаю я Малиніну.

Мене теж у цю хвилину розібрав сміх — по-перше, на нервовому грунті, по-друге, дуже вже я зрадів, що Кость прокинувся від цього жахливого сну і остаточно прийшов до пам'яті. Я від цієї нервової радості навіть на деякий час забув про смертельну небезпеку, яка все ще загрожувала Костю Малиніну. А головне, хоч Кость і прокинувся, я все одно його лоскотав.

Хто його знає! Перестанеш лоскотати, він візьме й знову засне.

— Та ну вас! — сказав Кость Малинін, відштовхуючи мене і мурашок од себе. — Розлоскоталися тут! Ха-ха! А що то там за галас! Ха-ха-ха!

І тут я знову з жахом згадав про те, що загрожує моєму кращому другові, і не лише згадав, але й зрозумів, що, судячи по голосах, Зінка з дівчатами вже почали оточувати наш кущ.

— Малинін! — гримнув я. — Цієї ж миті зосереджуйся і починай перетворюватись на трутня!

— Чому — на трутня? На якого ще трутня? — спитав Кость, солодко потягаючись.

— Тому, що там Зінка Фокіна з юннатками. Вони тебе як махаона хочуть запроторити в морилку! Потім у сушилку! Потім у розпрямилку!

— Я в морилку? Навіщо в морилку?

— Для колекції! — заверещав я.

При слові "колекція" з Малиніна сон як рукою зняло, і він, очевидно, одразу все, все, все згадав, зрозумів все, все, все, зрозумів і збагнув увесь трагізм становища, в яке ми з ним потрапили. Ще б пак! Що таке колекція, Кость знав добре, адже він сам був колись юннатом і в нього самого колись була така колекція, в яку так хотіла зараз запакувати його Зінка Фокіна.

— Що ж ти мене одразу не розбудив?

— Я ще тебе не розбудив?! Скажи спасибі мурашкам. Це вони мене напоумили… Одне слово, швидше повторюй за мною!

Я кричав Малиніну заклинання в самісіньке вухо, а сам бачив, що він мене зовсім не чує, він, певне, при слові "колекція" від жаху отетерів і не міг второпати, що я від нього хочу.

І вночі, і серед дня

Кращого життя нема, як у трутня!

А Малинін мовчав, мовчав, а затим як заверещить:

Ой матінко миленька,

Я — мурашка маленька!

Добре бути мурашем!

Йому жити хороше!

Я спочатку навіть не збагнув, що на цей раз ми з Малиніним перетворюємось на зовсім різних комашок, і наші шляхи, як кажуть, розходяться. Я хочу стати трутнем, а Малинін хоче зв'язати своє життя з мурашками! Навіщо він це робить? Невже він не розуміє, що на нього там чекає? Та ні, він, по-моєму, зараз взагалі нічого не розуміє. Він зараз розуміє лише одне: краще бути живим трудягою-мурашкою, ніж метеликом.

Як ви гадаєте, міг я залишити Малиніна одного в такій ситуації? Міг я сам стати виплеканим трутнем, а Малиніну дозволити перетворитися на мураха? Звісно, не міг! Відповідаю я за Малиніна, чи не відповідаю? Відповідаю, та ще як відповідаю, головою своєю відповідаю! Адже це я втягнув його в цю історію, а не він мене.

В цю хвилину за кущами, на довершення всього, розлігся прямо-таки кінський тупіт, тріск сучків і гілок. За листям з усіх боків заметляли різнокольорові сачки, кілька дівчат вилізли з сачками аж на дерево і тим самим відрізали нам з Костем останній шлях до порятунку.

Все! Мені більше нічого не лишалось, як набрати в легені якомога більше повітря і вкласти всі свої останні сили у заклинання, яке в гарячці придумав цей псих Малинін.

Ой матінко миленька,

Я мурашка маленька! –

залопотів я слідом за Костем Малиніним. —

Добре бути мурашем!

Йому жити хороше!..

Ой, я був у цьому не переконаний, зовсім не переконаний! Малинін, що ми з тобою робимо? І навіщо тільки ми з тобою перетворюємось на мурашок?!

Це була остання думка, що майнула в моїй змученій метеликовій голові, що розривалася від турбот, тривог, жаху і хвилювань…

Частина четверта

КАРАУЛ! МИРМИКИ!

(Загибель Малиніна)

ПОДІЯ ДВАДЦЯТЬ СЬОМА,

неприємна для Зінки Фокіної і рятівна для нас з Костем

— Зіночко! — просичала котрась з дівчат за кущем. — А коли полетить капусник, що з ним робити?

Говорячи про капусника, дівчата, звісно, мали на увазі мене, Баранкіна. Для мене це запитання прозвучало так: "Зіночко, а коли полетить Юрко Баранкін, що з ним робити?"

— Теж у морилку! — відповіла Зінка Фокіна. — Махаон буде у нас експонатом, а на капусникові я вчитиму вас працювати з розпрямилкою.

"Діждався, Баранкін!" — подумав я, прислухаючись до звуків, що долітали з-за куща. З усього було видно, що там закінчувались останні приготування до штурму бузкового куща: брязкали флакони, шурхотіли коробки для пакування метеликів, долітали страшні запитання і ще страшніші відповіді.

— Зіночко, а, якщо махаон (тобто Кость Малинін) потрапить у сачок, можна його за крила брати?

— Ні в якому разі! Треба, щоб у метелика були не потерті крила… Приготуйте морилки! Ніно, у кого булавки для наколювання?..

— У мене.

— Приготуй булавки!

— Ой, я боюсь!

— Катю, візьми у неї булавки!.. Зою, веди спостереження!..

— Я й так веду!

— Всі готові?

— Всссі! — засичали дівчата, неначе змії.

— Відкрити морилки!

Морилки були відкриті — в повітрі запахло тютюном. Хтось голосно чхнув. Хтось сказав: "Ой, я боюсь!" Одна дівчинка пожалилася кропивою і заойкала. На неї всі зацитькали. З тріском обережно розсунулись гілки.

— Де вони?.

— Ось!

— Де? Не бачу! На нижній гілці?

— Та ні! Вище!

— Вище?

— Нижче!

— Ще нижче! Праворуч! Тепер ліворуч! Он там біля сухого листка два метелики!..

— Ой дівчата! Справді!..

— Тихіше ви там!

Гілки розсовувались, шурхотіння посилювалось, і розчервоніле лице Фокіної, подряпане, у павутинні, з'явилось у гущавині бузку; очі, неначе у божевільної, забігали по листках.

— Ну, що там, що там, що там?.. — зацокали з усіх боків дівчата.

— Нічого… — сказала Зінка Фокіна розгублено. — Нікого!..

Звичайно, якби Зінка Фокіна уважніше придивилася до того місця, на якому вона сама, на власні очі, кілька хвилин тому бачила двох метеликів, то вона при бажанні могла б помітити двох маленьких чорненьких мурашок, що вчепилися всіма лапками у шорстку кору бузку, але Фокіній було не до мурашок.

Вона ще раз пробігла сумними очима по гілках і, глибоко зітхаючи, промовила:

— Як крізь землю провалились… Нікого!

— Як це — нікого?.. А ми хто такі? — прошепотів один мурашка іншому. Мурашка з голубими очима, розсміявся, поворушив вусиками й поплескав лапкою по плечу мураха з чорними очима.

Мурашка з чорними очима глянув на розгублене лице Зінки Фокіної, теж поворушив вусиками й нічого не сказав.

— Дивина! — прошепотіла Зінка Фокіна. — Я ж своїми очима бачила… Не могли ж вони крізь землю провалитися!.. — Вона ще раз обнишпорила весь кущ мокрими від сліз очищами й сказала: —Хай йому дідько! Хай йому дідько!

— Лається! — зрадів мурашка з голубими очима (це був, звичайно, Кость Малинін). — Лається! — сказав він, потираючи лапки. — Зін-зін-зінка Фокіна згадала дідька аж два рази! От здорово!

Кость підкрутив вусики, ляснув мурашку з чорними очима по спині (це був, звичайно, я, Баранкін!) і весь затрясся від беззвучного сміху. Зінка Фокіна ступила крок назад. Бузок із свистом зімкнувся, і ми з Костем залишилися одні на сучку, що гойдався, неначе у шторм.

— Урра! — зрадів Кость Малинін. — Небезпека повітряного нападу минула! Відбій!

Кость Малинін радів, радів, як людина, тобто він радів, як мурашка, що уникнув смертельної небезпеки, коли був ще метеликом. Його веселий голос нагадував сигнали електрозумера.

Хоч я теж, як і Кость, уникнув смертельної небезпеки і встиг вчасно перетворитися на мурашку, проте я не дуже радів: адже якщо ми встигли перетворитися на мурашок, то ми з таким же успіхом могли стати і трутнями. Від мурашиного життя я не чекав нічого хорошого, тому я не поділяв Костевого захоплення і насупившись сказав:

— Ех, Малинін! Що ти наробив, Малинін!

— А що я? — прозузнів весело Малинін. — Що я, за власним бажанням заснув, чи що? Це ж закон природи!

— Та я не про закон природи! Я кажу: "І навіщо ми тільки через тебе перетворилися на мурашок, а не на трутнів?"

— Якби тобі загрожу-жу-жувало потрапити до колекції, чи став би ти вибирати, на кого тобі перетворюватись…

Я на це нічого не сказав Малиніну, адже в його словах, безумовно, була правда.

— І взагалі, Баранкін, — вів далі Кость, — трутні — це щось на зразок мурашок, тільки з крилами, а нам з тобою крила ні до чого, ми з тобою досхочу налітались на цих крилах. Давай же краще заповзем-зем-зем від усього світу під землю, у мурашник. Там ми з тобою, сподіваюсь, нікого не зустрінемо — ні юннатів, ні відмінників, ні котів, ні горобців…

— Дуже ти заховаєшся у мурашнику, — налетів я на Малиніна: його дурні міркування мене просто розізлили… — "Завповзем-зем-зем"!.. Ти хіба не знаєш, що мурашки — це най… найпрацьовитіші комашки у всьому світі? І що їх щодня примушує працювати цей, як його, інстинкт?

— Чому не знаю? — почав виправдовуватись Малинін. — Дуже навіть знаю, що мурашки трудяги. Але сьогодні вихідний день!

Така заява Костя Малиніна була для мене зовсім несподіваною.

— Ну то й що, що вихідний? — стушувався я.

— А у вихідний вони, мабуть, не працюють!

— Значить, по-твоєму, у вихідний день інстинкт на мурашок не діє, так?

— Знаєш, Баранкін, — сказав Малинін переконано, — я взагалі вважаю, що ніякого інстинкту немає.

— Як — немає? — знову розгубився я. — Нам же його викладають у школі.

— Ну то й що, що викладають?.. Просто цей інстинкт усі вчителі навмисне вигадали, щоб нам запитання ставити на уроках! Кумекаєш?

Коли Малинін мені все це пояснив, я одразу ж почав "кумекать": а може, справді, ніякого інстинкту у мурашок немає взагалі, а вихідний день, навпаки, є… А якщо вихідний день у мурашок є, тоді нема нічого страшного в тому, що ми перетворилися не на трутнів, а на мурашок… Авжеж, у них є вихідний день!.. А може, все-таки нема? Я спробував уявити собі життя без вихідних днів і не зміг. Ще я згадав бесіду, котру в школі проводив з нами лікар. Бесіда була про те, що треба обов'язково відпочивати кожного вихідного дня. Коли вже людям треба відпочивати кожного вихідного дня, то мурахам і поготів: адже вони такі маленькі й немічні. Ні! Звичайно, у мурашок повинен бути вихідний день, він у них, звичайно, є! А коли вихідний є, то, мабуть, усе гаразд! І можна не вішати носа, тобто вуса, і можна бігти в мурашник і зайняти там окрему кімнату, і починати там ходити на голові, і взагалі робити все, що тобі здумається. Здорово я розвеселився від цих думок.

— Малинін! — прозузнів я, стрибаючи з гілки на землю. — Зараз ми розшукаємо з тобою мурашник, займемо окрему кімнату, зачинимось, замкнемо двері і…

— У них же нема, напевне, дверей і замків у кімнатах, — засумнівався Кость.

— Байдуже, — сказав я, розвеселившись ще дужче. — Важливо, що кімнати є, а вже відгородитися чим-небудь од усього на світі ми зуміємо! Ми з тобою метелики вчені і горобці стріляні, нас тепер на полові не проведеш!

Я побіг по землі, на радощах футбольнув якесь сім'ячко, що нагадувало м'яч.

Кость Малинін прийняв мою передачу і відпасував сім'ячко назад. Тільки тут, на землі, я як слід роздивився Костя-мураха. Він увесь блищав так, ніби його начистили ваксою, як чоботи, і талія у нього була дуже кумедна — тонюсінька-претонюсінька, як у дівчиська, і лапок було одразу шість штук. "Це дуже здорово, що у мурашок по шість лапок, — подумав я, — У футбол зручно грати. А надто бити по воротях з усіх шести лап. І у воротях стояти теж зручно: на двох лапках стоїш, чотирма ловиш м'яч..."

На підтвердження своєї думки я підстрибнув у повітрі і ловко прийняв на груди сім'ячко-м'яч усіма чотирма лапками зразу. В обнімку з м'ячем я упав на землю і покотився, заливаючись сміхом від задоволення.

— Куча мала! — крикнув Кость Малинін і впав на мене.

Ми почали було борушкатися, але тут я помітив, що з лісу, тобто з трави, назустріч нам вийшло чоловік шість мурашок. Я, звичайно, дуже зрадів. Скочив на ноги.

— Привіт, хлопці! — крикнув я мурашкам, піднімаючи на знак вітання всі чотири лапки. Потім я вдарив по м'ячу лапкою і сказав: —Може, з нагоди вихідного у футбол зіграємо?.. Вас скільки чоловік? Шестеро? І нас двоє! Якраз! Розділимось на дві команди по чотири! Чур, я — центр нападу!

Справжні мурашки якось дивно поглянули на мене, поплескали одне одного вусиками, пошепталися між собою, позадкували й тихо зникли в заростях трави.

Ми з Костем побігли їх доганяти, але в сусідньому лісі, тобто в траві, вже нікого не було, зате зовсім поряд унизу, під гіркою, ми надибали стежку, якою безперервно снували мурашки туди й сюди.

Одні з них, що були менші на зріст, несли на собі грудочки землі, палички, листочки, соснові голки. Інші мурашки, широкоплечі, з великими головами й могутніми щелепами, тягли гусениць, мертвих мух і жуків…

— Що це вони, Малинін? — насторожившись, спитав я Костя. — Працюють, чи що?

— Та ти що, Баранкін, — відповів Малинін, — це вони гуляють уздовж своєї головної вулиці.

— Як — гуляють? — з сумнівом запитав я.

— А так. Сьогодні ж неділя!

— А навіщо ж вони тягнуть на собі всякі колоди й каміння, якщо сьогодні вихідний?..

Малинін промовчав.

— А як на мене, то вони не гуляють, а працюють…

— Та ти що, Баранкін, — обурився Малинін, — робота може бути у вихідний день?

— А колоди на плечах, а каміння? — спитав я Малиніна.

— А колоди… — відповів Малинін. — А дрючки… Це у них так заведено, гуляти з колодами на плечах!

— Заведено? — перепитав я, потім потер очі лапками, придивився пильніше до мурашок, і серце моє защеміло від лихого передчуття.

Це передчуття виникло в мене і від того, що я побачив, а ще від слів Малиніна, котрі він сказав, дивлячись на мурашник.

— Знаєш що, Баранкін, — сказав Кость, — давай краще не підемо до мурашника, давай краще гуляти самі, де-небудь там… — І Кость махнув у бік, зовсім протилежний тому, де знаходився мурашник.

Власне, я і сам хотів запропонувати це Костю, просто він трохи випередив мене з цією пропозицією, тому я, не вагаючись ані секунди, сказав:

— Давай, Малинін, давай! Включай, Малинін, задній хід. "Поки не пізно", — хотів додати я, але промовчав.

Ми хотіли позадкувати геть від мурашника, проте тут з нами обома трапилось щось незрозуміле: замість того, щоб задкувати назад, ми почали задкувати вперед, до мурашника. Я ясно відчував, що роблю це всупереч власному бажанню, відчував і розумів, однак нічого не міг з собою вдіяти, бо якась невідома сила поволі, крок за кроком, стала наближати нас з Костем до мурашника.

ПОДІЯ ДВАДЦЯТЬ ВОСЬМА

Ми ремонтуємо мурашник

Повільно, нехотя, всупереч власному бажанню ми наближалися з Костем до мурашок, що снували взад і вперед, і з кожним кроком мені ставало дедалі ясніше, що всі мурашки, всі до одного, зайняті ділом, тобто працюють, не дивлячись на те, що для всіх людей цей день був вихідний.

Мурашки працювали, працювали, трудилися, і заперечувати це було просто безглуздям. Непомітно ми опинилися в самісінькому центрі головної мурашкової вулиці, так близько до мурашок, що було чути, як вони голосно пихтять під своїми нелегкими ношами. Поряд з нами, наприклад, ціла бригада тягла додому здоровенну бабку. І хоч мурашки з цієї бригади метушилися, як дівчиська, заважали одне одному, а головне, тягли бабку в різні боки, не дивлячись на те, бабка якимось чудом усе ж посувалася в напрямку до мурашника.

— Працюють мурахи! — сказав я Костю. ^Мурашки працювали! Працювали всі без винятку!

Ніхто з них не огинався, ніхто не займався сторонніми справами або балачками, ніхто не грався, не лежав під кущем і не загорав на сонечку, а головне, ніхто ніким не командував і ніхто ні на кого не кричав, як наша Зінка Фокіна.

Ви б послухали, який вона галас зчиняє на кожному суботнику!

— Працюють! — сказав я Костю Малиніну.

— Ну і що, що працюють! — огризнувся Кость. — Темні, от і працюють. Неосвічені істоти! Мабуть, навіть не знають, що таке неділя. А ми з тобою освічені! Ми з тобою працювати не будемо!

— І інстинкт, значить, існує, — сказав я дуже серйозно. — Раз вони йому підкоряються, значить, ВІН існує!

— Ну і хай собі підкоряються! А ми не будемо нікому підкорятися! — сказав завзято Кость Малинін.

Я взагалі-то теж, як і Кость Малинін, був переконаний, що інстинктові можна і не підкорятися, навіть коли він і існує насправді… Яким же було моє здивування, коли мені ні з того ні з сього цілком несподівано страх як закортіло взятися до роботи разом з темними і неосвіченими мурашками. Це бажання було сильним і непереборним. Мені здавалось, що коли я цієї ж миті не візьмусь до роботи, не підніму на плече який-небудь вантаж і не почну працювати, як всі мурашки, то я просто помру на місці.

Підхопивши з землі суху гілку, я мовчки поклав її на плече і потяг до мурашника. І тут мені одразу стало легше, ніби гора з плечей впала! Стало навіть якось весело і приємно. Щось подібне трапилось і з Костем Малиніним, тобто коли спочатку я підняв на плече сучок, він подивився на мене, як на божевільного, а потім теж раптом з незвичайною енергією і бажанням підхопив гілку з другого кінця і став мовчки допомагати мені, падаючи і зашпортуючись на кожному кроці.

Сучок був важкий, як справжня колода, він знай чіплявся за траву, за каміння, зривався з плечей, проте ми, сопучи, тягли його з величезним задоволенням, поки не дотягли до підземного ходу, що вів до самого мурашника. Біля входу в мурашник двоє мурахів ухопили нашу колоду й потягли в темряву, а ми з Костем повернули назад і побігли по новий будівельний матеріал.

Ось так! Ось таким побитом приєдналися ми з Костем до мурашок, що "гуляли" по головній вулиці, і почали разом з ними."гуляти" з усяким сміттям на плечах, то віддаляючись від мурашника, то знову повертаючись до нього. Взад і вперед! Взад і вперед! З гілками, з сосновими голками на плечах, з сухими листочками, з грудочками землі бігали ми, неначе заведені, і навіть перестали говорити один з одним, так захопилися ми цією роботою.

Чесно кажучи, працювати під керівництвом інстинкту — справа малоцікава і, я б сказав, дурна. Голову твою весь час ніби сверлить одна фраза: "Давай, Баранкін! Давай! Тягни! Волочи! Перетягай, Баранкін". Піднімай, Баранкін!.." А НАВІЩО "тягни"? ДЛЯ ЧОГО "тягни"? Ти нічого не розумієш, а розуміти тобі весь час щось не дає, заважає, а через це ти почуваєш себе просто дурнем і навіть кретином… Один раз лише на мене найшло просвітлення, це коли мені набридло тягати колоди на плечах і я швиденько змайстрував для нас з Костем ноші, проте тупість в голові не зникала, і фраза: "Давай, Баранкін! Давай! Тягни! Волочи! Перетягай, Баранкін! Піднімай, Баранкін!.." — гула в моїм мозку і надсадно свердлила його.

Вдруге на мене найшло просвітлення, коли я хотів спитати у Малиніна (якщо вже він втравив мене у цю мурашину історію), чи довго ще ганятиме нас цей проклятущий інстинкт, але потім я з великим трудом сам згадав недавно прочитану книгу "Пароль схрещених антен", де чорним по білому написано, що мурашок інстинкт примушує працювати доти, доки сонце не сяде за обрій…

Не знаю, можливо, ми б з Костем і звикли в цей день до мурашиного конвейєра і працювали б аж до заходу сонця, аби не одна пригода, яка трапилась, коли ми удвадцяте чи втридцяте поверталися з ношами до мурашника. Саме в цей час повз наш (наш!) мурашник проходив Венька Смирнов.

Нічого доброго від нього, звісно, не могло бути. Не встиг я про це подумати, як Венька, насвистуючи, штурхонув двічі руків'ям заступа у мурашник і, насвистуючи, пішов геть.

Що тут з нами сталося! З "нами"... Це я маю на увазі не лише нас з Костем, а всіх мурахів. Що тут з нами усіма сталося! Ми одразу всі як один, як по команді, я-я-як запсихували, як занервували, як заметушилися і я-я-як кинулися всі перевиконувати норми по ремонту нашого спільного мурашника. Було таке враження, що інстинкт через цього дурноверхого Веньку взяв нас усіх і перевів з першої швидкості на третю, і тому ми всі запрацювали з у десять раз більшою силою.

Коли я все це відчув, мені так і закортіло влупити Малиніна ношами по спині, але при всьому, бажанні зробити цього я не зміг, бо ноші з другого кінця тримав Кость Малинін, а мою голову настійно свердлила фраза: "Давай, Баранкін! Скоріше давай! Тягни швидше! Волочи швидше! Давай, Баранкін! Давай швидше! Давай! Давай! Швидше! Швидше!.." І потім хоч би як я сердився на Костя, я б ніколи не зміг не те що ударити його, але навіть пальцем торкнути.

Адже він разом зі мною мчить зараз на третій швидкості, і його бідолашну голову в цю хвилину, мабуть, теж свердлить та проклятуща фраза: "Давай скоріше, Малинін! Давай! Тягни швидше! Волочи швидше! Давай, Малинін! Давай! Давай! Давай! Швидше! Швидше! Швидше!.."

ПОДІЯ ДВАДЦЯТЬ ДЕВ'ЯТА

Це був, мабуть, найсвоєрідніший "бунт" на землі

Все!

Все загинуло!!! Всі мої надії, всі мої мрії і фантазії — все загинуло! Я зрозумів, я остаточно утвердився в тому, що такого життя, про яке я мріяв, сидячи на лавочці й чекаючи на Мишка Яковлєва, такого життя нема і не може бути ніде — ні на землі, ні під землею… Ні в горобців, ні у метеликів, ні у мурашок!.. І у трутнів теж, певне, немає такого життя. І такого стану, коли можна нічого не робити, теж, напевне, не існує, бо, коли б ми з Костем навіть і були б зараз трутнями, а не мурахами, "ми б однак з ним намагались нічого не робити, а для того, щоб нічого не робити, як я переконався, треба було стільки робити, що вже краще щось робити, аніж намагатися нічого не робити…

… Немає такого життя! І не варто його шукати! І часу на те марнувати не варто! Воно не існує! А коли все це так, то навіщо ж тоді я і мій кращий друг Кость Малинін і досі ще мурахи? Чому це ми на третій швидкості все ще ремонтуємо мурашник, у котрому навіть не збираємось жити? Навіщо ми обливаємося потом і падаємо від знемоги?

Пора! Пора вертатися, поки не скоїлося якої-небудь жахливої несподіванки. У цих птахів і комашок кожної миті може трапитись таке, що потім і кісток не збереш. Я оглянувся на Костя Малиніна. Малинін мовчав, він ні про що мене не питав, він не сердився на мене за те, що втретє ускочив у таку халепу, він не лаяв і не проклинав мене, і це було найтяжче. Вже б краще він мене розніс за все в пух і прах.

Але Кость мовчав, ніби води в рот набрав. Він комашився, навантажувався, розвантажувався, знову навантажувався і знову розвантажувався, носив, тягав, перетягував, не відстаючи від мене ні на крок. Кость працював, як звичайнісінький роботяга-мурах.

"Треба зупинитись! — подумав я. — Негайно припинити роботу і зупинитися. Треба заощадити сили для нашого

повернення. А то цей інстинкт до вечора заганяє нас з Костем до смерті, так, що не поворухнеш ні рукою, ні ногою… Зрештою, хай цьому інстинктові звичайні мурашки підкоряються бездумно, а ми ЙОМУ доведемо, що ми з Малиніним розумні істоти. Доведемо! А як ми йому доведемо, коли від мого цього самого розуму в голові уже майже нічого не залишилося! І думок ніяких, окрім: "Тягни! Неси! Піднімай!.." От я і тягну, несу, піднімаю, а сам собі тихенько наказую: "Думай, Баранкін, думай!.. На зло цьому самому інстинкту! Не підкоряйся йому! Не підкоряйся!.."

І ось тут-то в моїй голові при слові "не підкоряйся" раптом миттєво виник план змови, може, єдиної у своєму роді на всій земній кулі. Я вирішив проти інстинкту підняти справжній бунт і справжнє повстання!

Я зупинився на бігу з оберемком соснових голок! Я підвівся на задні лапи. Я випростав свою стомлену спину, і закричав голосно, на все поле бою, як Петро Перший під Полтавою.

— Малинін! — скомандував я. — Скидай з себе сміття! Буде!

— "Буде"? А що буде? — закліпав очима байдужий до всього Кость.

— Бунт буде! Ось що буде! Змова!

— Проти кого змова?

— Проти ІНСТИНКТУ!

— А що таке "змова"? — спитав Малинін.

От тобі й маєш! Видно, у Костя від цього мурашиного життя вже почав ум за розум заходити, коли він забув значення таких звичайних людських слів. Тоді я швиденько нагадав йому значення слова "змова" і пояснив йому, що це значить. Кость тупо вислухав мене і тупо спитав.

— А яка змова?

— Що значить — яка? Звичайна!.. Тобто не звичайна, а смертельна — он яка! Розумієш?

— А що значить смертельна? — знову поставив мені запитання Кость.

— Смертельна — це значить: ми краще з тобою помремо, але не підкоримось інстинкту!

— А що таке "не підкоримось"? Як це не підкоримось? — Малинін подивився на мене сумними очима і з недовірою зітхнув.

— Ну, дуже просто! Розумієш, він, інстинкт, буде нас, мене і тебе, навантажувати… Розумієш, навантажувати!

— Навантажувати — це я розумію, — сказав Кость.

— Ну, от! — зрадів я. — Він, інстинкт, буде нас навантажувати і примушувати працювати, а ми, я і ти, будемо йому не підкорятися… Не підкорятися — розумієш?..

— А як — не підкорятися?

— А ось так не підкорятися! Ось так! Дивись!

Я взяв і скинув оберемок соснових голок з плечей на землю. Кость Малинін спочатку поглянув на мене, як на збожеволілого мурашку, потім важко про щось подумав і тихенько опустив на землю березовий листочок. Потім ми разом збігли з мурашкової доріжки вбік. Інстинкт, звичайно, хотів тут же примусити мене підняти голки, але я йому не підкорився. Кость Малинін стояв, напружившись, поруч зі мною, потім враз закрутився на місці, як собака, що хоче піймати себе за хвіст.

— Чого ти крутишся? — спитав я Малиніна.

— Дуже хочеться повернутися і підняти листок, — прошепотів Малинін.

— Не підкоряйся нізащо! Переборюй!

— Я й так переборюю.

— Молодець! — похвалив я Малиніна. — Залазь під кущ трави. Йди сюди.

Важко дихаючи і переборюючи на кожному кроці опір інстинкту, Кость над силу дістався до мене і вчепився в мене всіма шістьма лапами. Я підтягнув до себе березовий листок і накрився ним з головою, наче ковдрою, щоб нас ніхто не побачив.

— А тепер, — сказав я гарячковим шепотом, — а тепер, Малинін, зосередься і повторюй за мною:

Присягаюся життям!

Першим і останнім днем!

Жодної миті не бажаю

Бути мурашем!

Присягаюся життям!

Першою і останньою хвилиною!

Хочу навіки бути людиною!

Голосно схлипнувши, Кость глибоко зітхнув і замість чарівних слів заклинання сказав:

— Ой мамочко!..

— Чого ти? — спитав я.

— Мене за ноги хтось смикає!..

Я був подумав, що то до Костя знову інстинкт причепився. Підняв березовий листок, виглянув назовні, дивлюся — ні, не інстинкт, а якийсь зовсім незнайомий мурашка схопив Костя за ногу (тобто за задню лапку) і тягне з усієї сили…

ПОДІЯ ТРИДЦЯТА,

небувала і нечувана на весь мурашник

Я думав, що мені легко вдасться відбитись од мураха, однак я помилився. Мурашка виявився дуже настирливим. Він і мене теж ухопив за одну лапку.

Я йому, звичайно, пригрозив: "Відчепись! А то гірше буде!", а він все тягне й тягне, потім смикати почав, потім узяв і стяг з нас ковдру, тобто березовий листок. Я, звісно, розізлився і скочив на ноги; старий мурашка обстукав нас з Костем з ніг до голови вусиками, немов лікар, і питає:

— Ви що, захворіли?

— Ні, — кажу, — я особисто здоровий…

— А чому ж ви лежите?

— А ми відпочиваємо!

— А чому ви відпочиваєте, коли всі працюють?

— А тому, що сьогодні неділя, — сказав я.

— Яка неділя? — не зрозумів мурашка.

— Вихідний день, — пояснив я.

— Який вихідний? Чому вихідний?

— Звичайний день відпочинку, — сказав я.

Звістка про те, що двоє мурахів під час роботи вклалися спати, одразу ж облетіла весь мурашник. Ця подія, мабуть, була настільки небувалою і нечуваною, що на нас прийшли подивитися всі мурашки. Одні оточили мене і Костя на галявинці щільним кільцем і повитріщали на нас очі, інші повилазили на квіти й траву і розглядали нас згори.

— Що таке вихідний день? — допитував мене прискіпливий мурашка.

— Вихідний день — це такий день, коли ніхто не працює, — пояснив я мурахам, і чим більше я їм пояснював, тим менше вони мене розуміли. — Взагалі, — сказав я, — коли ми жили там, ми в цей день ніколи не працювали.

— Де це "там"?

— Там! — я махнув лапкою у бік великого мурованого будинку. — Там… Он у тому мурашнику з цегли, тобто не в мурашнику, а в тому… людяшнику…

Я вкінець заплутався і замовк. У натовпі мурашок почулися голоси:

— Підозріло! Підозріло!

— Хто вони такі?

— Треба розібратися, розібратися!

— Не треба розбиратися, відірвати їм ноги, і кінець!

— Вони не ми, вони чужі! Вони і говорять не по-нашому!

— Треба розібратись, розібратись! Поки старі мурахи радилися між собою, що з нами робити, натовп галасував. Поки натовп галасував, а старі мурахи радилися, я встиг шепнути Костю:

— Малинін, повторюй за мною слова, поки не пізно:

Присягаюся життям!

Першим і останнім днем!

Жодної миті не бажаю

Бути мурашем!

Але Малинін Кость ніби оглух. Він з жахом дивився на старих мурашок, що радились між собою трохи оддалік, і нічого не чув.

Тоді я теж замовк. Не міг же я вчинити інакше, тим більше, що в цей час старі мурахи скінчили раду і один з них зі словами "слухайте всі!" знову підійшов до нас з Костем.

— Слухайте всі! — сказав він. — Ось ці двоє, — старий показав лапою у наш бік, — ці двоє ледацюг, не дочекавшись Місяця, припинили роботу в самий розпал Сонячного Світла!.. Не дочекавшись заходу Сонця, вони покинули працювати і вляглися спати, накрившись березовим листом. Я старий мураха, але я ніколи не чув від ще старіших мурах, щоб у нашому мурашнику коли-небудь стався такий небачений на власні очі, нечуваний на власні вуха злочин!

Натовп грізно загув.

— Слухайте всі! — повторив старий мурах. — Рада старійшин Мурахів засудила цих двох злочинців до смертної кари!..

Натовп мурашок схвально загув. Кость Малинін не встиг писнути, як до нього і до мене підскочило штук десять

мурашок. Не кажучи ні слова, вони схопили нас з Костем за ноги, перевернули і понесли геть від мурашника.

ПОДІЯ ТРИДЦЯТЬ ПЕРША

Ось що таке мирмики і ось що таке Кость Малинін

Не знаю, чим би все це скінчилося (я навіть боюся здогадуватися, чим би все це могло скінчитися!), коли б мурашка, що сидів на високій квітці, не вигукнув:

— Мирмики ідуть! Мирмики! Мирмики!!!

При слові "мирмики" мурашки, що волокли мене і Костя, якось дивно задрижали з ніг до голови і кинули нас на землю. Потім вони заметалися у всі боки, замахали тремтячими вусиками й кумедно задриґали ногами. Все це було схоже на якийсь ритуальний танок воїнів-дикунів. Поплескуючи один одного вусиками, підводячись на задні лапки, пританцьовуючи і приймаючи час від часу страшні, загрозливі пози, мурашки повторювали один за одним дивне, незрозуміле слово, яке вимовив мурашка, що сидів на квітці: "Мирмики Мирмики!" Потім вони всі як один попадали з задніх лап на всі шість і чкурнули хто куди: в кущі трави, забувши про нас з Костем. Ще мить, і мурашки всі як один поховались за стовбурами травинок. Галявина спорожніла. Ми лишились самі.

Не знаю чому, але й мені передалося те тривожне передчуття, котре охопило всіх мурашок при слові "мирмики".

— Лізь за мною! Тільки тихо… Без галасу, — сказав я Костю Малиніну, видираючись на квітку, що росла поблизу, і оглядаючи все навкруг.

— Чому тихо? — запитав Малинін, поспішаючи слідом за мною.

— Так, про всяк випадок, — сказав я, не здогадуючись про те, що моя передбачливість рівно через хвилину врятує нам з Костем життя. — Лізь вище!

— А я хіба не лізу вище? — огризнувся Малинін.

Видершись на листок, я хотів було піднятися ще вище, як раптом помітив унизу, під нами, чорного кульгавого мураха і всіх інших наших "конвоїрів". Вони вийшли з густої трави, якось незвично задкуючи спинами. Розсипались ланцюжком і зупинилися. Звісивши голови з листка, ми з Костем стали спостерігати за дивною поведінкою чорних мурашок. Вони стояли нерухомо, ніби солдати, що приготувалися до бою, і в ту ж мить з трав'яного листка виповзло штук п'ятнадцятеро здоровенних червонясто-рудих мурахів. Виповзли і теж зупинилися. Те, що сталося далі, нагадувало коротенький кіножурнал про війну.

Руді мурахи, як хорти, накинулись на чорних, ляскаючи своїми здоровенними щелепами, неначе кліщами. Не встиг я кліпнути, як по землі покотилися, наче м'ячики, голови чорних мурашок. З усіх чорноголових солдатів уцілів лише один кульгавий. Певне, це був досвідчений вояка, так спритно відбивався він від двох рудих, що насідали на нього. Одному з них він навіть примудрився вчепитися у вусики, і той від болю завертівся дзигою по землі, але в цей час ще двоє рудих підбігли допомогти своїм і, схопивши кульгавого за задні лапи, розпластали його на землі.

Чорний стрепенувся, але тут ще один рудий мирмик плигнув йому на спину, і з чорними мурашками все було скінчено.

Руді з переможним виглядом оглядiлися на всі боки, поворушили вусиками й заходилися мовчки струшувати пил з боків і лап і опоряджатися.

Я відповз від краю листка, почуваючи, як інстинкт, той самий інстинкт, котрий ми нещодавно перемогли з Костем Малиніним, починає знову пробуджуватись в мені, і не тільки починає пробуджуватись, але, здається, посилає мене в бій на допомогу нашим чорноголовим мурашкам. Ще секунда, і я неодмінно плигнув би з квітки просто на спини рудим мирмикам, проте я не плигнув з квітки, я взяв і, як минулого разу, переборов у собі інстинкт, бо це було з його боку безперечною дурістю — посилати мене одного в бій проти цілого загону мирмиків. І потім я твердо знав: якщо я нападу на рудоголових, то інстинкт примусить, звичайно, і Костя устряти в бійку, а вже де-де, а в бійці з мирмиками Малиніну дістанеться, це напевне.

Поки я в думках боровся з інстинктом, мирмики встигли сховатися у гущавині трави, і галявина знову спорожніла. Обережно, навшпиньки, ми з Костем швидко видерлись на самісіньку маківку квітки і ледве не ахнули. Виявляється, руді мурашки встигли оточити мурашник з усіх боків. На галявинах і в траві вже точилося справжнє жорстоке бойовисько.

— Війна, Малинін! — сказав я.

— Війна, Баранкін! — сказав Кость Малинін.

Хоч рудих солдатів на полі бою було значно менше, зате вони були міцніші, дужчі й набагато досвідченіші за чорних мурашок. Поступово, крок за кроком, вони тіснили чорних мурашок, що відступали до мурашника. Галявини, взяті з бою рудими мирмиками, були геть усіяні чорними трупами. Вони

лежали на землі в найрізноманітніших позах. Поранені дриґали ногами, ледь ворушили щелепами.

— Гади! — закричав раптом Малинін, зводячись на задні лапи. — От гади! Маленьких б'ють!

Я схопив Малиніна про всяк випадок за лапу і відтяг від краю спостережного пункту.

А бій тим часом розгорявся. Противники хапали один одного за ноги, робили підніжку, відкушували вусики і вгризалися в горло мертвою хваткою.

— Вперед, чорнопузі! Не бійтеся їх! Бий рудих! — верещав Кость, вириваючись у мене з рук. — Бий загарбників!

А чорнопузі справді були молодці. Вони дуже швидко зуміли пристосуватись до мирмиків і бились тепер як леви, користуючи свою чисельну перевагу. Вп'ятьох або вшістьох вони дружно кидалися на рудого здорованя, за ноги й за руки розпластували його на землі і вбивали.

— Так їх! Так їх! — загорлав і я.

— Вперед чорнопузі! — галасував Кость.

— Урра! — закричали ми разом з Костем. Руді почали відступати.

Я заклав лапку в рота і оглушливо свиснув. Кость застрибав на радощах по квітці, закружляв і раптом зупинився, неначе вкопаний.

— Дивись! — сказав він, показуючи у протилежний від мурашника бік.

Я глянув униз і побачив за горбом величезний загін мирмиків, що поспішали до своїх на підмогу. І це в ту хвилину, коли чорні примусили відступити рудих по всьому фронту. Якщо ця армія рудоголових встигне на допомогу, чорним прийдеться туго. Нам з Костем теж прийдеться не солодко: адже ми з ним теж чорні мурашки. Кругом війна, а ми розсілися, наче в кіно, і дивимось.

Якби зараз я і Кость були людьми, а не мурашками, ми могли б чорним допомогти як слід, а так яка від нас користь? А може, і буде користь? Якщо зараз узяти на себе командування чорними мурашками, може, і вийде інша картина. Воно, правда, чорні хотіли нас з Костем стратити, ну та хто старе згадає… Це вони не зі зла, а за діло. Взагалі-то вони славні хлопці!

І б'ються здорово, тільки дуже вже якось інстинктивно, не тямлять що й до чого, і головнокомандуючого у них нема, кожен сам за себе, а коли б їм зараз командира, отоді вони показали б цим рудим мирмикам, де раки зимують!

А що, коли нам взяти командування на себе? Я — головнокомандуючий, Кость — начальник штабу. Та ні, Кость Малинін, напевне, злякається — який з нього начальник штабу! Ні, вже краще швидше перетворитися на людей, перетворитись і відігнати цих рудоголових він мурашника.

— Малинін! — подав я команду, не одриваючи очей від бойовиська. — Повторюй Малинін!

Присягаюсь життям!

Першою і останньою хвилиною!

Хочу навіки бути людиною!

— Баранкін, за мною! Смерть мирмикам! — почув я за спиною відчайдушний крик Костя Малиніна.

Я оглянувся, але було вже пізно. Зі словами: "Баранкін, за мною! Смерть мирмикам!" — Кость плигнув з квітки і, підхопивши на льоту сучок-дрючок, ринувся наперeріз загонові рудих мурахів-розбійників на з'єднання з чорними мурашками!

ПОДІЯ ТРИДЦЯТЬ ДРУГА

Ми потрапляємо в оточення

"Інстинкт!" — майнуло в моїй голові. Невже в Костя Малиніна заговорив інстинкт і не лише заговорив, але і погнав його на війну? Ні! Я занадто добре знав Костя Малиніна, щоб так подумати. Кость у житті був не дуже сміливий, і ніякий інстинкт не міг примусити його встряти в бійку. Просто цього разу в Костя заговорила ЛЮ-ДИ-НА, адже в кожній людині має заговорити людина, коли на її очах здоровані зобижають маленьких, та ще таких малих і справжніх роботяг, якими є чорнопузі мурашки. Так! В Костя заговорила ЛЮ-ДИ-НА! Ну, Малинін! Молодець, Малинін! На відстані почув мої думки і кинувся в-саму гущавину бою на виручку чорним мурахам. Не роздумуючи жодної секунди, я теж плигнув з квітки й помчав навздогін за Малиніним, вниз схилом гори.

З гори було добре видно, як величезний загін рудоголових почав заходити в тил чорним мурашкам. Треба було, хай би чого це коштувало, попередити про це НАШИХ. Замість того, щоб іти на з'єднання з чорними мурашками, Кость раптом

шалено рвонув ліворуч і помчав один назустріч мирмикам, що наступали по всьому фронту.

— Кость! — кричав я на бігу. — Малинін! Почекай! Не в той бік наступаєш! Куди ти? Уб'ють! Кость! Зупинись!

Та Кость Малинін наче й не чув мене.

— Вперед! На ворогів! Бий фашистів! — вищав він, розмахуючи сучком-дрючком і наддаючи швидкості. Він мчав підстрибом, якимось кінським чвалом, залишаючи позад себе клуби пилу.

Загін мирмиків помітив чорного мурашку, що біг їм наперереріз, і одразу ж змінив напрямок руху. Перестроївшись на ходу, мирмики про щось швидко порадились між собою і помчали назустріч Костю Малині-ну. Зараз вони зіткнуться, і голова Костя Малиніна, відрубана страшною щелепою, покотиться по траві… Взявши у підкову Малиніна, що нетямлячи себе летів їм назустріч, мирмики таким маневром зовсім відрізали нас від своїх.

Тепер все вирішувала швидкість. У три тигрячих скоки я наздогнав Костя, схопив його за задні лапи і потягнув геть за горб, до маленького струмочка. Переправившись через бурхливий потік на березовому листку, я стягнув Малиніна за ноги на берег і заховав у траві в той самий час, коли на протилежний берег висипали руді мурахи, що переслідували нас. Для більшої безпеки я одволік Костя глибше у ліс, кинув на землю.

Кость Малинін сидів з очманілим виглядом на траві, очі в нього були вибалушені так, ніби він все ще мчав подумки назустріч мирмикам.

— Ех ти, вояка! — сказав я, видираючи з Костевих лап дрючок. — Розмурашився! Зараз як торохну тебе по макітрі, щоб ти більше не ліз куди не слід. Треба було йти на з'єднання з нашими, а ти… Ех, Малинін!..

Я, певне, і справді вліпив би Костю ляпаса, аби в гущавині трави в цю мить не майнула спина рудого мирмика. Я повернув голову. Із кущів висунулась руда морда і хижо поворушила величезними щелепами. Праворуч і ліворуч теж повилазили руді мурахи… От тобі й раз! Виходить, їм теж вдалося переправитися через ручай і не лише переправитися, але й оточити нас з усіх боків.

— Лізь на квітку! — тихо шепнув я Малиніну. — Одразу зосереджуйся і негайно перетворюйся на людину!

— А ти?

— Я прикриватиму твій відхід. Сам бачиш, в яке становище потрапили. Лізь!

Кость шмигнув по стеблині вгору, я — за ним. Мирмики почули шарудіння і позадирали догори свої руді морди. Один з них, щоб краще бачити, став на задні лапи.

— Лізь вище, — шепнув я Костю, — помітили гади! Лізь на квітку і там швидше перетворюйся…

Поки Малинін здирався на верхівку квітки, мирмики оточили стебло і мовчки один за одним почали підніматися слідом за нами.

ПОДІЯ ТРИДЦЯТЬ ТРЕТЯ

Десять великих на двох маленьких і павутинка-літак

— Ех, ви! — крикнув я, звішуючись з листка. — Десять здорованів на двох малюків… Не соромно?

Мирмики мовчки піднімалися по стеблині. На відстані двох-трьох сантиметрів од мене вони зупинилися і заскреготали щелепами. "Цікаво! Чи встигне Малинін перетворитися на людину, чи ні? — подумав я, перекидаючи дрючка з однієї лапи в другу. — А нічого він без мене і не зуміє і не встигне…"

— Ти, рудий! — крикнув я найбільшому мирмику, — давай один на один! Я тебе викликаю!

Рудий здоровань, не кажучи ні слова, зробив крок уперед і розімкнув щелепу. Я розмахнувся і що було сили влупив його дрючком по голові. Мирмик похитнувся і без жодного звуку, звалився на землю. Місце збитого в ту ж мить мовчки зайняли двоє рудоголових мурахів. Я вже приготувався їх як слід зустріти, раптом чую — згори голос Малиніна:

— Юрко, обережніше! Третій мирмик ззаду заходить…

Вискочивши на листок, я трьома ударами збив трьох мирмиків із стебла і крикнув:

— Малинін, ти чому не перетворюєшся на людину, чому не виконуєш мого наказу?

— А я без тебе все одно не буду ні на кого перетворюватись! — долинув згори Костів голос.

— А я кажу, будеш! — закричав я, відбиваючись од мирмиків, що тисли на мене, і вилазячи на віночок квітки.

Все, далі відступати нікуди. Внизу, під нами, мирмики, вгорі — небо, посередині — ми з Костем Малиніним.

— Це чому ж ти не будеш перетворюватись? — гримнув я на Малиніна, але в цей час із-за пелюстки вигулькнула руда голова і хижо вертіла очима. — Малинін, негайно перетворюйся! — і влупив мирмика дрючком по черепу. Мирмик зник.

— Перетворюватися, так разом! — сказав Кость Малинін.

Звідкілясь з іншого боку знову вилізла голова мирмика.

— Разом не встигнемо! — і ткнув мураха дрючком, неначе шпагою.

Мирмик сховався.

— А один я не буду! — сказав Малинін.

Я розмахнувся що було-сили, згадав дідька лисого і так улупив мирмика, що саме висунувся з-за пелюстки, що дрючок переломився. Мирмик гепнувся на землю, а у мене замість грізного сучка-дрючка залишився жалюгідний цурпалок.

Ми відступили з Костем аж до середини ромашки.

Захищатися більше було нічим, а мирмики ніби здогадались про це. Чотири руді голови одночасно з різних боків висунулись між пелюстками. Ми з Костем обнялися.

— Кінець! — сказав Малинін. — Прощай, Баранкін! Я навіть не став заспокоювати свого кращого друга: все було схоже на те, що нам з Костем Малиніним настав кінець. Унизу —

мирмики, вгорі — небо, між мирмиками і небом — ми з Костем. Аби перескочити на сусідню квітку, так не доскочиш, далеко… Ще можна плигнути з квітки на землю, але мирмики, що кишіли в траві, того тільки й чекали. Адже стільки разів нам з Костем вдавалося уникати смертельної небезпеки, хай чудом, але вдавалося! Невже цього разу я не знайду виходу зі становища, невже нам з Костем Малиніним судилося загинути так безглуздо ось тут, на квітці ромашки, за кілька кроків од нашого людського життя?

Невже ВСЕ, ВСЕ, що ми пережили, про що довідались, загине марно?!

— Тримайся, Малинін! Зараз ми покажемо цим мирмикам, як гинуть справжні хлопці!

Я підвівся на задні лапи, щоб зустріти, як годиться, цих мирмиків, і вдарився головою об туго Натягнуту під вітром павутину: вона зачепилася за пелюсточку і звисала над квіткою, неначе ниточка з чарівного килима-літака.

— Малинін! — крикнув я Кості, і Кость на цей раз зрозумів мене без зайвих слів.

Він шмигонув по павутині вгору, я — за ним. Лишилося тільки перекусити павутинку… І я її перекусив. І павутинка полетіла в ту мить, коли чотири мирмики одночасно кинулися на нас з усіх боків. Мирмик, що цілився відтяти мені голову, тільки ковзнув щелепами по моїй нозі. Чотири щелепи, кожна з них нагадувала залізну пастку, клацнули ще раз, однак було вже пізно. Ми з Костем піднялися в повітря. Я глянув на галявину і не повірив своїм очам: виявляється, поки ми з Малиніним відбивалися на квітці від чисельно переважаючих

сил рудоголових, чорні мурашки встигли наголову розбити мирмиків і повернулися до своїх звичних занять.

Війна закінчилася так же несподівано, як і почалася, і тільки поранені мурашки та санітари, що відтягали мертвих подалі від мурашника, нагадували про те, що всього кілька хвилин тому на цих галявинах точилася жахлива битва.

Маленька ниточка з павутинного килима-літака відносила нас з Костем все далі і далі од ромашки у бік мурашника.

Присягаюся життям!

Першою і останньою хвилиною! –

заспівав я на весь голос.

Я хочу навіки… —

підхопив Малинін, —

Бути людиною!

І в цей час за спиною в мене почувся якийсь жахливий свист. Густа хвиля повітря штовхнула мене в бік, перевернула догори ногами, завертіла дзигою і зірвала з павутини. Перевернувшись кілька разів через голову, я встиг помітити, як здоровенний стриж умить задзьобнув Костя Малиніна і шугонув у небо…

Коли я зрозумів, що скоїлось, мені стало млосно, я знепритомнів і впав на землю…

Частина п'ята

БАРАНКІН, БУДЬ ЛЮДИНОЮ!

ПОДІЯ ТРИДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТА

"Замогильний" голос

Не знаю, скільки часу я пролежав без пам'яті в траві, мабуть, дуже довго, але коли пам'ять стала повертатися до мене, я все ще лежав, наче непритомний.

Я лежав і марив. Все, що ми пережили з Костем, все-все в жахливій непослідовності знову поставало перед моїми очима. Я спробував розплющити очі, однак картина не змінилася — або навколо мене була густа ніч, або я осліп... Тоді я став думати про Костя.

Кость загинув, проте в моїй пам'яті він був зовсім-зовсім живий. Моя пам'ять, хоч ненадовго, воскресила мого ліпшого друга, і від цього мені трохи покращало, і чому тільки цей клятий стриж здзьобав Костя, а не мене?.. Адже я втравив Костя в цю історію, і ось я живий, а Кость загинув, як мурашка, не встиг навіть перетворитись на людину! Спочатку ця думка мені здалася правильною, а потім я подумав ще трохи, і ця думка мені здалася неправильною. Що значить — Кость загинув як мурашка, не встигнувши перетворитися на людину? Та Кость, на кого б він не перетворювався, для мене залишався людиною! І на допомогу мурашкам Кость кинувся як людина! І мене в біді не залишив! І один без мене не захотів ні на кого перетворюватись, і мирмиків не злякався! Та коли б Ерка Кузякіна на власні очі бачила, як хоробро поводився Кость Малинін на війні, вона б йому одному весь номер стіннівки

присвятила, а Алик Новиков, якби він був мурашковим кореспондентом, він би на нього всю плівку виклацав.

Ні, Кость Малинін весь ЦЕЙ час був людиною. Йому не треба було казати ніяких чарівних слів, не треба було бажати перетворюватись на людину, бо він уже давно нею був. Так, Кость Малинін безумовно став людиною, а я?.. Звичайно, самому про себе мені важко говорити, і чи поводився я по відношенню до Костя Малиніна як людина, мені важко самому судити… Може статись, я як був мурахою, так нею і лишився? Може статися… Але і я, чесно кажучи, теж намагався не схибити… Адже мені теж через Костя Малиніна мирмики голову скільки разів ледь-ледь не відтяли.

Добре, що останній раз промазали і замість голови в лапу вчепились, а лапа і досі он як болить і ниє.

Верхньою лапкою я обережно помацав ту, що прокусили мирмики, і смикнувся… Ні, ні, цього разу я не лапкою гладив мурашину лапку, а рукою, людською рукою я гладив ногу, — так мені, в усякому разі, здалося…

Тоді я розплющив очі і побачив замість, лапи звичайнісіньку хлопчачу ногу. Це була моя нога, і лише засохла кров на подряпині нагадувала про те, що ця нога зовсім недавно була мурашиною лапою, і руки у мене були як руки, і голова… І голова на місці…

Щоб остаточно опам'ятатися, я ще трохи полежав у траві, потім трохи посидів, а потім устав, обтрусив штани і, сховавши руки в кишені, попрямував додому. Я йшов, нікуди не дивлячись, уп'явшись у носаки власних черевиків. У голові шуміло, все тіло нило, неначе мене відлупцювали палицями, а нога, покусана мирмиками, так боліла, що на неї було боляче

ступати. Разів п'ять чи шість я натикався на перехожих, і вони щоразу мені казали: "Під ноги треба дивитися, хлопче!" — ніби я не під ноги дивився, а кудись, уже не знаю й куди.

Не пам'ятаю, як я дістався до свого двору, бо йшов як уві сні і отямився лише тоді, коли наразився животом на хвіртку.

Не виймаючи рук із кишень, я буцнув ногою хвіртку, підійшов до лави й сів. У дворі все було, як і раніше. Як і раніше, з акацій зривались веселі зграйки горобців, над клумбою пурхали метелики, а по лавці бігали чорні мурашки. Все було на своїх місцях. Не було лише Костя Малиніна. Не було і вже не буде більше ніколи. Та й самого мене теж, мабуть, не було, тобто взагалі я був, але був я вже зовсім якийсь не такий. Я сидів на лавочці сам не свій. Мені все здавалося, ніби я тільки-но повернувся з дуже-дуже далекої й дуже небезпечної мандрівки, в яку я вирушив із своїм другом Костем Малиніним багато-багато років тому назад. Вирушив разом з Костем, а повернувся один. І тепер усе життя буду один, зовсім один…

Я затулив лице руками і заплакав, заплакав перший раз у своєму житті. Сльози текли по руках, по щоках, по шиї і навіть по животі. Сиджу, реву, а сльози біжать і біжать. Я навіть здивувався: звідки у людини стільки сліз? А втім, якщо людина ні разу за життя не ревла, то у неї за весь цей час цілком ймовірно могло зібратися стільки сліз.

— Баранкін! Ти чого рознюнявся? — зовсім несподівано звідкілясь почув я голос Костя Малиніна.

ПОДІЯ ТРИДЦЯТЬ П'ЯТА

Ми існуємо!

— Кость, — сказав я, перестаючи схлипувати і обливатися горючими сльозами. — Це ти?

— Я, — сказав голос Костя Малиніна згори.

Голос був глухий і далекий, ніби із неба.

— Ти вже… там?

— Де — там?..

— Ну, де там, на тому світі, чи що?

— На якому тому світі?.. Я на паркані, а не на тому світі, що це ти городиш?..

— Ну, чого ти мене, Малинін, дуриш? Я ж сам бачив, як тебе з'їв стриж. Отже, ти не можеш сидіти на паркані.

— Кого з'їв стриж? Мене?.. Він тебе з'їв, а не мене, я своїми очима бачив.

— А я тобі кажу, він тебе з'їв!

— Як же він мене з'їв, коли я живий, живий-живісінький сиджу на паркані? Розплющ очі — і переконаєшся!

— "Розплющ"! А коли я боюся?

— Чого ти боїшся?

— Я очі розплющу, а тебе нема, ти не існуєш, — сказав я і знову вилив цілих два ручаї сліз.

— Гаразд, — сказав згори голос Костя Малиніна, — зараз ти переконаєшся, існую я чи не існую.

Вгорі щось завовтузилось, зашаруділо і потім плигнуло мені на плечі. Я гепнув на землю і розплющив очі. Кость Малинін був живий, у цьому не було ніяких сумнівів.

Він сидів на мені верхи, гамселив мене кулаками і примовляв:

— Ну, то існую я чи не існую? Існую чи не існую?

— Існуєш! — закричав я зраділо, і ми з Костем покотилися по траві, встеленій жовтим осіннім листям. — Кость Малинін із сімейства Малиніних існує!!! Уррра!!! Уррра!!!

— Значить, існуємо?!

— Існуємо, значить!

— Як люди?

— Як люди!

— Уррра!!! — гаркнули ми на радощах в один голос і знову кинулися обнімати один одного.

— Зажди, зажди! — сказав я Костю. — Дай-но я на тебе подивлюся…

— Та що ти, Юрку! — засміявся Кость. — Хіба ти мене раніше не бачив?

— Не бачив, — відповів я. — Раніше я тебе не бачив і ти мене по-справжньому не бачив… А головне, що я раніше сам себе не бачив і ти теж сам себе не бачив.

І ми мовчки дивилися один на одного. Кость дивився на мене, а я дивився на Костя, і не просто дивився, а роздивлявся всього з ніг до голови, роздивлявся, ніби якесь дивовижне чудо природи; роздивлявся у всі очі Костеві руки, вкриті бойовими подряпинами й синцями. Раніше я нізащо в світі не звернув би уваги ні на свої, ні на чужі руки. Руки як руки… А зараз я не міг одірвати від них очей. Оце-то так! Це вам не якась там мурашина лапка або горобине тендітне крильце!

Ви теж, певне, ніколи не звертали уваги на свої руки? Ні, з хлопців, може, хто і звертав увагу, а дівчата — ті звертають увагу тільки на своє лице.

А голова!.. Я на свою голову теж раніше не дуже звертав увагу. Голова як голова… Є на плечах, і добре! Надінеш шапку — і був здоров! Пофантазуєш і досить! А тепер, тепер… Після всього-всього, що я пережив, я вже напевне знав, що коли руки людини — чудо, то голова — це найчудесніше чудо з усіх найчудовіших чудес. Навіть голова Веньки Смирнова — теж чудо. Тільки він, по-перше, не знає про те, а по-друге, не вміє цим чудом користуватися. А таких, як Венька, на земній кулі, може, багато набереться. І в Америці є свій Венька Смирнов, і у Франції, і у Англії… І всюди-всюди є такі хлопці, які ні про що не думають, і такі, які думають зовсім не про те, про що треба думати, — такі теж є. Наприклад, я, Баранкін, і Кость Малинін!

Але тепер я точно знаю, від чого це все: від того, що не всі хлопці знають про те, як це цікаво — думати взагалі, а особливо думати про те, про що варто думати. Думати і міркувати! І думати не як-небудь, інстинктивно, по-мурашиному, а по-справжньому думати — по-людському!!!

Не знаю, скільки часу просиділи б ми отак з Костем на траві, думаючи про одне й те ж…

Мені Кость, звичайно, не говорив, але я готовий дати голову на відсіч, я відчував, я чув, слово честі, чув, що Кость Малинін думає слово в слово про те ж саме, про що думаю я, але у самий розпал нашого думання з дерева мені на спину плигнуло щось пухнасте і так вчепилось у покусане мурашками, подзьобане горобцями тіло, що я ледве не зойкнув.

— Муська! — радісно крикнув Кость Малинін.

Звичайно, це була вона — наша Муська, та сама Муська, котра двічі хотіла мене з'їсти, коли я ще був горобцем.

— Ага, Муська! — закричав я, віддираючи Муську од своєї спини. — От я зараз з тобою за ВСЕ поквитаюсь! — я хотів схопити її за вухо, однак зробити це мені не дав Кость Малинін.

— Облиш, Баранкін! — сказав Кость. — Прости її на радощах, адже усе так хороше скінчилося!..

І тут Кость, певне, знову зрадів, що все скінчилося так хороше і навіть чудово, що кинувся на мене і почав палко обнімати. Потім я на радощах обняв лавку, на якій ми сиділи ще ТОДІ, а потім я обняв паркан, що біля берези, а потім ми разом з Костем обняли березу, під якою стояла та лавочка, на якій мені вперше в житті спало на думку, що я, бачите, стомився бути людиною…

— Я їх по всіх дворах розшукую, а вони з деревами обнімаються! — крикнув Мишко Яковлєв з велосипеда, влітаючи з Аликом на своїй машині на подвір'я.

Потім слідом за ними з'явилися Зінка Фокіна, Ера Кузякіна і всі інші.

— Мишко! — крикнули ми з Костем в один голос, кидаючись на Яковлєва з двох боків і стискаючи його в своїх обіймах.

Від несподіванки Мишко випустив кермо, і ми попадали на землю. Я і Кость обнімали і цілували Мишка Яковлєва й Алика Новикова.

— Та що ви, хлопці? З глузду з'їхали? Ми ж тільки-но вчора бачились. Хлопці! Та що це ви, ніби. дівчиська, справді! — відбивались од нас Мишко і Алик.

— Алик, Мишко! — сказав з повними сліз очима Кость Малинін, чмокаючи Алика в ухо. — А що тут без вас було!..

— Що було? Де було? — насторожився Алик.

— Що було, те пройшло, — сказав я і так при цьому подививсь на Костя, що той аж прикусив язика.

В цей час нас оточили дівчата з нашого класу.

— Їх, бачте, по всьому місту шукають, — сказала Ера Кузякіна, — вони, бачте, на траві вилежуються!..

— Баранкін! — сказала Зіна Фокіна. — Ви збираєтесь нарешті готувати уроки?

— Зіночко! — сказав я. — Зіночко! — повторив я. — Якби ти знала, Зіночко, як ми з Костем будемо тепер готувати уроки!

— І вчитись, і працювати! — сказав Кость і взяв із рук Ери Кузякіної заступ.

А я взяв заступ у Зіни Фокіної.

— Баранкін! — сказала Ера. — А чому у вас з Костем вигляд такий ненормальний? І поведінка теж... — додала вона.

— Тому що тому! — закричав я.

— Ну, ходімо, — сказав Мишко, — і так стільки часу марно згаяли!..

— Стривайте! — сказав я. — Друзі!.. Я повинен вам сказати, що ЛЮДИНА — ЦЕ ЗВУЧИТЬ!

— Баранкін! — сказала Ера. — Ти говориш неправильно! Треба сказати: "Людина — це звучить гордо!"

— Гаразд, Ерко! — сказав я. — Ми-то тепер краще від тебе знаємо, як звучить лю-ди-на!.. Правильно, махаон?.. Тобто, правильно, Малинін?

— Правильно, Баранкін!

Після цих слів ми знову стисли Мишка в обіймах.

— Ну, — сказав урочисто Кость Малинін мені і Мишкові, — поповзли, отже?

Сказавши так, він у всіх на очах почав присідати, щоб стати рачки. Добре, що я встиг схопити його за барки.

— Куди поповзли? — спитав Мишко. — Чому поповзли?

— Ну от! — обурилась Кузякіна. — Вони знову за своє беруться!..

— Малинін! — сказав я грізно. А потім так грізно глянув на нього, щоб він викинув з голови свої мурашині замашки.

— Я хотів сказати полетіли! — сказав Кость і почав було махати рукою, наче крилом махаона. Добре Що и цього разу я встиг схопити його за руку Всі звісно, дивилися на нас, як на божевільних. А я? Хіба я міг їм що-небудь пояснити? Тоді я міцно-міцно стиснув руку мого кращого друга Малиніна й сказав багатозначно.

— Малинін… — сказав я. — Чвик! Вичвик! Тобто…

— Видих! — сказав Костя Малинін. — Вдих!

І хай інші нас, як завжди, не зрозуміли, але Малинін мене зрозумів! І я його зрозумів! І більше ми не сказали жодного слова, бо всі троє (я! Кость! І Мишко!) полетіли готувати уроки.

Тобто ми не полетіли, а так побігли, але як наче полетіли.

На сходах у нашому під'їзді я ніс до носа зіткнувся з Венькою Смирновим. Пригадуєте його? Це він стріляв по нас з Костем з рогатки, коли ми були горобцями.

А коли були метеликами, то хотів нам крила обірвати!.. А коли були мурашками, то мурашник наш зруйнував!..

— Наше вам! — сказав Венька, плигаючи через дві сходинки вниз.

Я встиг схопити його за сорочку й зупинити.

— Ти чого? — спитав Венька.

— Того! — сказав я, притягаючи Веньку до себе і одвішуючи йому смачного потиличника.

— За що? — спитав, примружившись, Венька.

— Щоб не стріляв більше по мені з рогатки!

— Коли я стріляв в тебе з рогатки?

— Коли я сидів он на тій гілці! — я показав рукою у вікно на ту саму тополю, з якої мене і Костя мало не збив Венька із своєї катапульти.

— Коли ти сидів на тій гілці? Що ти верзеш, Баранкін?..

— Я верзу? А двох горобців на тополі пам'ятаєш?

Венька примружився, міркуючи, як краще відповісти на моє запитання.

— А це тобі за метеликів! Щоб ти нам, тобто їм, ніколи більше крилець не обривав!.. А це за мурашок! Щоб заступом у мурашник не штрикав...

Я дав Веньці ще два рази по шиї, вихопив із його кишені рогатку з оптичним прицілом, зламав її і побіг доганяти Мишка з Костем.

— Баранкін! — долетів до мене знизу Веньчин голос.

— Чого тобі?

А я так нічого і не зрозумів!

— Станеш людиною, тоді все зрозумієш! — крикнув я, перегинаючись через поручні сходів.

ПОДІЯ ТРИДЦЯТЬ ШОСТА

Хочу навіки бути людиною!

У цей день ми готували уроки з Яковлєвим, мабуть, години чотири підряд. Коли Мишко в розпалі занять спитав нас: "Хлопці, а ви не стомилися? Може, хочете відпочити?" — ми з Костем в один голос загорлали: "Ні, ні! Ми не стомилися! Що ти? Який там відпочинок! Ти давай не огинайся, Яковлєв!" — "Я не огинаюся", — сказав вражений Мишко і став пояснювати нам чергову задачу, потім повторив з нами те, що ми проходили раніше, потім пояснив ще одну задачу, потім влаштував нам з Костем невеличкий іспит, потім він поклав голову на стіл і сказав хриплим шепотом, що більше він з нами працювати не може, бо вже зірвав голос і взагалі знесилений украй.

Тоді ми взяли заступи й пішли з Мишком у сад садити дерева.

Фізична праця — кращий відпочинок після розумової перенапруги.

Коли ми вибігли на двір, то побачили Алика. Він весь цей час сидів на лавочці й чатував на нас. От дивак! Довідавшись, що ми добровільно йдемо працювати в сад, він витріщив на нас очі й побіг слідом за нами, клацаючи на ходу фотоапаратом. У саду нам садити нічого не довелося, — всі дерева були посаджені. Тоді ми взялися їх поливати, а Алик знову весь час витріщав на нас очі й клацав фотоапаратом.

Потім ми повернулися знову до мене додому й працювали, працювали, аж поки Алик і Кость геть не стомилися.

Яковлєв і Малинін пішли по домівках, а я й досі ще сидів над підручниками й працював самостійно. Самостійно я працював доти, аж поки не заснув за столом. Як я опинився в ліжку, не пам'ятаю, певне, мене переніс батько.

Зате прокинувся я вранці сам, і так рано, що всі ще спали. Я сам заслав акуратно ліжко, тихенько поснідав, зібрав підручники, навшпиньки вийшов з дому і мерщій побіг до школи. Сьогодні я повинен був, я зобов'язаний був прийти до школи сьогодні найпершим!

Так я й зробив. Я з'явився до школи, коли всі мої однокласники ще міцно спали — і Зінка Фокіна, і Мишко Яковлєв, і Алик Новиков, і Кость Малинін, — ну, цей-то, напевне, спить без задніх ніг! Один я з усього класу не спав. І не лише не спав, а вже був у школі години за дві до початку уроків. Так рано, напевне, ще жоден учень не приходив до школи. Як же я здивувався, коли побачив на протилежній доріжці за кущами бузку постать, що теж підкрадалася до шкільного ганку. Я зупинився. Постать теж зупинилась. Я зробив три кроки до школи, і постать теж ступила три кроки. Я став підкрадатися до входу, і постать теж почала підкрадатися. Я висунувся із-за куща, і постать теж висунула свою фізіономію. Ми довго мовчки дивилися один на одного, зрештою мені набридло мовчати.

— Малинін! — сказав я.

— Ну?

— Ти чого так рано приперся до школи?

— А ти?

— Я так, просто… А ти?

— І я так, просто…

— Зрозуміло! — сказали ми разом.

Тихо, намагаючись не галасувати, ми з Костем піднялися кам'яними сходами і припали носами до холодної і мокрої від роси шибки у дверях і так мовчки чекали, поки нас пустять до школи, до нашої школи.

Ми стояли мовчки, не дивлячись один на одного, стояли і просто чекали, навіть не підозрюючи, що рівно через дві години почнуться такі дивовижні події, події, які дуже уразять не лише наш клас, але і всю школу.

По-перше. Рівно через дві години й десять хвилин мене викличе до дошки Ніна Миколаївна, і я буду їй розповідати все, що я знаю про життя метеликів. І Ніна Миколаївна: "Юрко Баранкін! Життя метеликів ти знаєш дуже добре. Сідай. Молодець! Коли ти відповідав, мені здалося, що в тебе за спиною виросли крила!.."

Після цих слів весь клас так і покотиться од сміху, і лише ми з Костем не посміхнемося і сидітимемо за партою серйозні-пресерйозні.

По-друге. Через два дні ми з Малиніним Костем виправимо з геометрії двійки на четвірки.

По-третє. Через три дні Зінка Фокіна при всіх заявить, що нібито ми з Костем, на її думку, захворіли на якусь загадкову хворобу і що це, певне, швидко мине.

По-четверте. Ще за кілька днів Зінка Фокіна раптом чомусь перестане мені кожного разу говорити: "Баранкін, будь людиною!"

По-п'яте. Днів за п'ятнадцять мій батько, як завжди перевіряючи мій щоденник, вперше за все життя нічого не скаже і лише здивовано пересмикне плечима й мовчки перезирнеться з мамою.

По-шосте. Рівно через місяць директор нашої школи Василь Васильович Туркін…

А втім, про це, мабуть, говорити ще рано, адже це станеться через місяць, а зараз минуло ще тільки десять хвилин, як ми стоїмо з Костем на шкільному ганку, просто стоїмо і чекаємо, коли ж зрештою відчиняться двері і пустять нас до школи, до нашої школи.